

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Multikulturalismus v ústavní výchově: případová studie
ze Zařízení pro děti-cizince

Multiculturalism in institutional education: case study
from the Facility for Children of Foreign Nationals

Jaroslav Janků

Vedoucí práce: PhDr. Zbyněk Němec, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ-SPG

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Multikulturalismus v ústavní výchově: případová studie ze Zařízení pro děti-cizince práce potvrzují, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 12. 7. 2019

Děkuji PhDr. Zbyňku Němcovi, Ph.D. za odborné vedení práce a rady, které mi poskytl. Dále děkuji klientům Zařízení pro děti-cizince za účast na výzkumu a vedení tohoto zařízení za umožnění realizace výzkumu.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na interkulturní soužití dětí v Zařízení pro děti-cizince a jejich začleňování se do české společnosti. Práce je rozdělena do dvou hlavních částí, na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část se věnuje kapitolám o kultuře, komunikaci a vybraných pojmech spojených s interkulturním soužitím. Praktická část byla realizována jako kvalitativní výzkum. Pro získání dat byly použity metody pozorování, rozhovoru a analýza písemných zpráv o klientech. Cílem tohoto výzkumu je zjistit, jak v českém specializovaném zařízení funguje soužití dětí různých národností, které mají různé kulturní zvyklosti a také, jakým způsobem Zařízení pro děti-cizince vychovává tyto děti a pomáhá jim začleňovat se do české společnosti. Na základě získaných informací, byly zpracovány konkrétní případové studie pěti klientů Zařízení pro děti-cizince. Z výzkumného šetření vyplynulo, že klienti tohoto zařízení spolu vychází převážně velmi dobře a během jejich pobytu se z nich stávají přátelé. Ačkoli se mezi nimi občas vyskytnou problémy a konflikty, dá se říct, že za přispění odborných pracovníků zařízení se dá společné soužití hodnotit velice kladně. Děti jsou vedeny k slušnému chování, respektu a samostatnosti. Většina z nich má vůli učit se nové věci a pomocí studia a zaměstnání se plnohodnotně začlenit do české společnosti. K tomu jim Zařízení pro děti-cizince poskytuje výborné podmínky.

KLÍČOVÁ SLOVA

kultura, interkulturní soužití, děti-cizinci, výchova, Česká republika

ABSTRACT

This bachelor thesis focuses on intercultural coexistence of the children in the Facility for Children of Foreign Nationals and their integration into the Czech society. The thesis is divided into two main parts, the theoretical part and the practical part. The theoretical part includes chapters about culture and communication and also explains several selected terms concerning intercultural coexistence. The practical part has been performed as a qualitative research. The data for the practical part has been collected by observation, dialogue and analysing written reports. The aim of this research is to investigate how a Czech facility deals with cohabitation of children coming from different cultural backgrounds, as well as their education and integration. Based on the collected data, five case studies of the Facility for Children of Foreign Nationals clients have been carried out. The research has shown that the clients of the facility generally get on very well and they often become friends during their stay. Under the supervision of professional staff, occasional conflicts and quarrels are resolved easily and so the mutual coexistence can be evaluated very positively. The children are led to good manners, respect and independency. The majority of them are willing to learn new things and integrate themselves into the Czech society through studying and working. In this regard, the Facility for Children of Foreign Nationals provides perfect conditions.

KEYWORDS

culture, intercultural coexistence, children-foreigners, education, the Czech Republic

Obsah

Úvod	8
1 Kultura	9
1.1 Vlastnosti kultury	9
1.2 Vrstvy kultury	10
1.2.1 Vnější vrstvy kultury	10
1.2.2 Střední vrstvy kultury	11
1.2.3 Hluboké vrstvy kultury	12
2 Výchova v ústavu	13
2.1 Ústavní výchova	13
2.2 Ochranná výchova	14
2.3 Předběžné opatření	15
2.4 Umístování dětí-cizinců	15
3 Komunikace	17
3.1 Funkce a cíle komunikace	17
3.2 Neverbální komunikace	19
3.3 Verbální komunikace	22
3.4 Komunikace ve vícejazyčném prostředí	22
3.4.1 Tlumočení	22
4 Pojmy související s interkulturním prostředím	24
4.1 Imigrace	24
4.2 Akulturace	25
4.3 Multikulturalismus	26
4.4 Interkulturní setkání	27
4.5 Stereotypy, předsudky, rasismus	28
5 Výzkumné šetření	30
5.1 Cíle a výzkumné otázky	30
5.2 Metodologie výzkumu	30

5.3	Zařízení pro děti-cizince	31
5.3.1	Charakteristika zařízení a jeho jednotlivých součástí	32
5.4	Kazuistiky vybraných klientů	35
5.4.1	Kazuistika č. 1	35
5.4.2	Kazuistika č. 2	36
5.4.3	Kazuistika č. 3	37
5.4.4	Kazuistika č. 4	40
5.4.5	Kazuistika č. 5	41
5.4.6	Komentář ke kazuistikám	44
5.5	Klienti z Afghánistánu	44
5.6	Výchova v ZDC	46
5.7	Shrnutí výsledků výzkumu	48
	Závěr	52
	Seznam použitých informačních zdrojů	53
	Seznam příloh	55

Úvod

Téma bakalářské práce týkající se výchovy dětí-cizinců a jejich soužití v České republice jsem si vybral především proto, že mám s vybraným zařízením pracovní zkušenosti, které bych v této bakalářské práci rád využil. Dalším důvodem byla vstřícnost vedení Zařízení pro děti-cizince, které mi výzkumné šetření umožnilo realizovat.

Cílem bakalářské práce je zjistit, jak v Zařízení pro děti-cizince funguje soužití dětí z různých koutů světa, které mají různé kulturní zvyklosti a také, jakým způsobem zařízení vychovává tyto děti a pomáhá jim začleňovat se do české společnosti. Pro výzkumné šetření jsem zvolil tyto tři výzkumné otázky: 1. Na jaké kulturní bariéry narážejí klienti v rámci pobytu v zařízení a mezi sebou? 2. Jakými specifickými metodami a formami práce podporuje zařízení akulturaci u klientů? 3. Jak vnímají klienti českou kulturu a společnost?

Bakalářská práce je rozdělena na dvě hlavní části, těmi jsou část teoretická a část praktická.

V teoretické části se věnuji tématům, které s výchovou a společným žitím dětí-cizinců úzce souvisí. V první kapitole rozebírám téma kultury, konkrétně se zaměřím z velké části na vrstvy kultury, které se dají u příchozích dětí do České republiky s postupem času pozorovat a sledovat, jak se rozkrývají. Nejvíce informací jsem čerpal z publikace Dany Moree Interkulturní soužití. Druhá kapitola je o výchově v ústavech, zejména o nařízené ústavní výchově, i s přihlédnutím na výchovu cizinců. Hlavním zdrojem informací v této kapitole pro mě byly zákony České republiky, především zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy. Třetí kapitola je věnována jedné z nejdůležitějších složek společného soužití, a tou je komunikace, zde jsem nejvíce uplatnil informace z publikace Zbyňka Vybírala Psychologie komunikace. Poslední kapitola teoretické části je zaměřena na důležité pojmy, které s interkulturním soužitím souvisejí.

V praktické části nejdříve popisuji Zařízení pro děti-cizince, protože to je důležitý předpoklad k navázání výzkumným šetřením. Výzkumné šetření je popsáno pomocí kazuistik pěti vybraných klientů Zařízení pro děti-cizince. Je vysvětleno fungování výchovy a některé další praktické informace o fungování tohoto zařízení. Pro výzkum jsem zvolil tyto tři výzkumné metody: pozorování, rozhovor a analýza písemných zpráv o klientech. Výzkum je na závěr shrnut v několika tezí.

1 Kultura

Definovat kulturu je velice obtížné a dá se říct, že žádná univerzální definice, která by popisovala pojem kultura neexistuje. Slovo kultura je odvozené od latinského „culture“, což v překladu znamená „to, o co se má pečovat“. Proto se s tímto slovem můžeme setkat i v souvislosti s rostlinami (rostlinné kultury) či třeba bakteriemi (kultury bakterií). Tento termín totiž spadá do mnoha odvětví vědy a každý jednotlivý obor si tvoří vlastní definici. Obory, které se o kulturu zajímají jsou např. kulturní antropologie, sociologie, etnografie, etnologie, politologie, sociální psychologie, interkulturní psychologie a další (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016). Co se týká obecného vysvětlení pojmu kultura, odborníci se nejčastěji shodují na tom, že kultura je souborem hodnot, norem, očekávání a předpokladů typických pro určitou skupinu lidí, přičemž může jít o národ, region, zájmové uskupení, školní třídu, pracovní kolektiv atp. Toto vysvětlení ale není, a nemůže být, vždy stoprocentně platné, protože kultura je spojena s daleko více faktory.

1.1 Vlastnosti kultury

Kultura **není vrozená**, ale naučená (Eriksen, 2008, Samovar, 2013). Nesouvisí tedy s etnickou skupinou, do které jedinec spadá, ani s barvou jeho pleti (Eriksen, 2008). Stejně není rozhodující stát, ve kterém žijeme, ale spíše určité sociální kontexty (Moree, 2015). Z toho nám vychází, že kulturu se člověk vlastně učí. A to v závislosti na společenství a prostředí, ve kterém vyrůstá, a činí tak během procesu socializace (Eriksen, 2008). S tím, že kultura se dá naučit souvisí také pojem enkulturace, tedy přejímání zkušeností a kulturního chování jedincem v průběhu jeho vývoje (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016). Moree (2015, s. 47) udává dva rozdílné příklady takové enkulturace. Prvním z nich je když, *„dítě vyrůstá v náboženské komunitě, může být nedělní katecheze příkladem enkulturace do dané náboženské skupiny.“* V druhém případě se dítě *„narodí do rodiny aktivistů a je pro něj normální vyskytnout se občas na nějaké demonstraci. I zde se jedná o chování vedoucí k tomu, že dítě takové počínání považuje za normální.“* I tuto situaci tak můžeme nazvat enkulturací.

Kultura je **dynamická** (Samovar, 2013), tzn. neustále se vyvíjí a mění. Může se měnit velmi pozvolna, ale také extrémně rychle. Velkou změnu ve společnosti může způsobit například revoluce, tak jako se to stalo v České republice a na Slovensku po roce 1989 (Moree, 2015).

1.2 Vrstvy kultury

Kultura **má několik vrstev**. Tyto vrstvy však nejsou stejně silné a je velice obtížné je zkoumat. Mnoho autorů se už ovšem shodlo na tom, že vrstev kultury je hned několik a některé z nich se dají poměrně dobře vymezit (Moree, 2015). Trompenaars (1998) a Hofstede (2002) přišli s tzv. cibulovým modelem. Co to znamená? Můžeme si pod tím představit obyčejné loupání cibule, tedy postupné odkrývání jednotlivých vrstev. Přesně tak podle nich funguje i rozdělení kultury, přičemž vnější vrstvy můžeme pochopit docela rychle, protože souvisí s tím, čeho si můžeme všimnout a co můžeme po krátké době vypořadovat. Naopak ty nejhlubší vrstvy vychází z každého jednoho z nás, nedá se o nich dost dobře hovořit ani je dostatečně vysvětlit, protože to nedokážeme udělat s nadhledem či určitým odstupem. Jde o totiž o to, že každý z nás má jasně a automaticky nastavené vnímání, jednání a chování v určitých situacích. Nejtýpější jsou ty situace, ve kterých jde o úplně základní cíl, tedy přežít. (Moree, 2015; Samovar, 2013; Hofstede 2002; Trompenaars, 1998).

1.2.1 Vnější vrstvy kultury

Vnější vrstvy v tomto mnohvrstevnatém systému tvoří symboly a rituály. Jsou to pravděpodobně nejsnáze vysvětlitelné a pochopitelné sféry kultury (Moree, 2015).

Symboly jsou předměty, které běžně používáme a které pro nás zároveň něco znamenají. Vytvořili jsme si k nim vztah a v našem životě mají velice důležitou roli (Moree, 2015). Přitom jde zpravidla o úplně obyčejné běžné věci. Každý z nás si ale vytváří nějaké pouto k různým předmětům. Pro někoho to může být třeba polštářek, na kterém každý večer usíná; pro někoho vlněný svetr, který mu upletla babička; pro jiného zase hrnek, ze kterého každé ráno pije čaj. Symbolem je samozřejmě také piercing nebo tetování, které má obvykle také nějaký hlubší význam, pro daného člověka. Plyšák, kniha, fotografie, obrázek, řetízek či náramek – to všechno jsou rovněž symboly. Mezi symboly bychom mohli zařadit také talismany pro štěstí, které v důležitých chvílích mnoho lidí nosí u sebe, protože věří, že jim danou situaci pomohou zvládnout. Na první pohled hodnotíme neznámého člověka podle vzhledu a oblečení a spoustu věcí na něm poznáme, jsou to totiž vnější znaky, podle nichž od sebe rozpoznáváme celé společenské subkultury (Moree, 2015).

Druhou vnější vrstvou tvoří **rituály**. Ty mají velmi podobnou úlohu jako symboly, avšak nejde o žádné uchopitelné věci, nýbrž o činnosti, které pravidelně děláme. Frekvence

rituálů je různá – od každodenních rituálů přes týdenní, měsíční či půlroční až po rituály, které provádíme třeba jen jednou za rok v určitý den. Může se jednat o vánoční návštěvu příbuzných, velké letní rodinné grilování či návštěva hřbitova na Dušičky. Častější jsou samozřejmě denní rituály jako např. ranní sprcha, snídaně s novinami, oběd s kolegy z práce, večerní sledování televizních zpráv nebo třeba čtení pohádek na dobrou noc. Tyto činnosti, které pravidelně opakujeme a jsme na ně zvyklí nám dávají pocit, že všechno v pohodě a normální. Občas se ale v životě nastane situace, kdy člověk prožívá velkou změnu. Ta může být způsobená např. narozením potomka nebo přestěhováním se do jiného města či státu. V takovém případě si jako reakci na danou změnu hledáme nové rituály. Jakmile tyto nové rituály začneme činit automaticky a přijde nám to normální, znamená to, že se už ustálily a my máme opět nějaký zaběhnutý režim, který nám dává pocit běžnosti a přirozenosti (Eriksen, 2008, Moree, 2015). „*Rituály jsou extrémně důležité pro proces socializace. Malé děti je potřebují, díky nim dostávají informaci o tom, že jejich svět je takový, jaký má být, vše je v pořádku*“ (Moree, 2015, s. 52).

Vznik a fungování kulturních rozdílů lze velice dobře pozorovat právě na symbolech a rituálech. I ty nejobyčejnější věci totiž každý z nás děláme různým způsobem. Jako příklad nám může posloužit ranní vstávání, protože „*všichni se ráno musíme nějak probudit a dostat do práce. Jsou ale velké rozdíly mezi tím, jak danou situaci řešíme. Někdo má ráno rád klid, jiný snídá s rodinou, někdo vstává dříve než zbytek rodiny, aby si svůj potřebný klid zajistil. Někdo si čistí zuby před snídaní a jiný po jídle*“ (Moree, 2015, s. 53). Fakt, že každý z nás to dělá jinak je výsledkem mnoha vlivů z rodiny, sociálního okolí či inspirací z procestovaných destinací (Moree, 2015).

1.2.2 Střední vrstvy kultury

Další vrstvou kultury po symbolech a rituálech blíže ke středu oné „cibule“ jsou **hodnoty** (Hofstede, 2002, Trompenaars, 1998). Hodnoty jsou pro nás tím, co nám ukazuje cestu a co nás neustále popohání dopředu. Dá se říct, že hodnoty jsou to, co pro nás má na světě velkou cenu, tedy hodnotu. Obecně jsou to nejčastěji: zdraví, láska, respekt, přátelství a další (Moree, 2015). „*Slovo hodnoty automaticky ukazuje na podstatu této vrstvy. V ní totiž hodnotíme a zároveň se jedná o něco, co považujeme za hodnotné. V oblasti hodnot neumíme být neutrální, přičemž každý se samozřejmě snaží v životě dělat věci co nejlépe, až na to, že každé jedná ní může být posuzováno různě. Ono ‚nejlépe‘ zdaleka neznamená ‚stejně‘. Pro každého je ono ‚nejlépe‘ něčím jiným*“ (Moree, 2015, s. 54). Trompenaars

(1998), Hofstede (2002) či Samovar (2013) proto přišli s hodnotícími protiklady, díky kterým se dá snadněji poznat, kterých oblastí v našem životě se hodnoty dotýkají. Jsou to například:

- dobrý vs. špatný
- špinavý vs. čistý
- ošklivý vs. krásný
- normální vs. nenormální
- přiměřený vs. nepřiměřený
- korektní vs. nekorektní.

1.2.3 Hluboké vrstvy kultury

Symbols a rituály tedy patří do skupiny jakýchsi povrchových vrstev kultury a hodnoty do o trochu hlubší vrstvy. Všechny tyto vrstvy však mají svůj původ ještě hlouběji, kde se vysvětluje, proč děláme věci tak, jak je děláme (Hofstede, 2002, Trompenaars, 1998). Mezi odborníky ovšem neexistuje úplná shoda v tom, jak tyto hluboké vrstvy pojmenovat ani na jakém principu přesně fungují (Moree, 2015). Důležité je ale to, že jsou opravdu hodně složité, hodně hluboko zakotvené a v rámci našeho výzkumu prakticky nepozorovatelné. Proto se jimi nebudeme v této práci více zabývat.

2 Výchova v ústavu

Veškerá rozhodnutí týkající se výchovy dětí a mladistvých v ústavech, dělá vždycky soud. Ten může nařídit tzv. ústavní výchovu, uložit ochrannou výchovu, případně se může dítě dostat do ústavu na základě předběžné opatření, které nařizuje také soud. V Zařízení pro děti-cizince je zpravidla nejprve nařízeno předběžné opatření a následně po jeho uplynutí, pokud se situace nevyřeší jinak, soud nařídí ústavní výchovu. Ústavní i ochrannou výchovu upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů a vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

2.1 Ústavní výchova

Soud může nařídit ústavní výchovu (podle § 971 občanského zákoníku) v takovém případě, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena, a zároveň jiná učiněná výchovná opatření nevedla k nápravě. Dále je možné nařízením ústavní výchovy, pokud rodiče nemohou ze závažných důvodů zabezpečit výchovu dítěte. Soud před nařízením ústavní výchovy vždy zvažuje možnost svěřením do péče fyzické osoby. Z toho jasně vyplývá, že nařízením ústavní výchovy je pouze krajním výchovným opatřením. Ústavní výchova se nařizuje v občanskoprávním řízení na dobu nejdéle tří let. Před uplynutím této doby může být prodloužena, a to opět maximálně na tři roky. Ústavní výchova je u konce zpravidla dosažením zletilosti, soud ale může ze závažných důvodů ústavní výchovu prodloužit až o jeden rok po dosažení zletilosti, tzn. do 19 let (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 971, § 972, § 974, Matoušek, 2001).

Zařízení pro výkon ústavní výchovy musí zajistit každému dítěti právo na výchovu a vzdělávání, vytvářet podmínky podporující jeho sebedůvěru, rozvíjet jeho citovou stránku a osobnost a umožňovat mu aktivní účast ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného harmonického rozvoje s ohledem na potřeby, které má v jeho věku. Účelem zařízení pro výkon ústavní výchovy je zajišťovat náhradní výchovnou péči v zájmu zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání dítěte (zákon 109/2002, § 1, Matoušek, 2001).

Školskými zařízeními, která poskytují péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou nebo s nařízeným předběžným opatřením jsou:

- 1) diagnostický ústav
- 2) dětský domov
- 3) dětský domov se školou
- 4) výchovný ústav (zákon č. 109/2002, § 2).

Tato zařízení mohou poskytovat péči také dětem, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky stanovené zákonem o sociálně-právní ochraně dětí (tj. zákon č. 359/1999). Pro tyto děti je možné zřídit v rámci daného zařízení samostatné oddělení (zákon č. 109/2002, § 2).

V rámci Zařízení pro děti-cizince poskytuje péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou nebo s nařízeným předběžným opatřením diagnostický ústav, o kterém budu psát v dalších kapitolách.

2.2 Ochranná výchova

Ochrannou výchovu ukládá soud podle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zjednodušeně zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Jde o druh ochranného opatření. Soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu, pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, ve které žije. Dále pokud byla jeho dosavadní výchova zanedbána, nebo prostředí, ve kterém žije nezaručuje jeho náležitou výchovu, a nepostačuje uložení výchovných opatření. Ochrannou výchovu je možné uložit dětem od 15 do 18 let, výjimečně také od 12 let, přičemž u dětí od 12 do 15 se o tom rozhoduje v občanskoprávním řízení, u dětí od 15 do 18 let už v trestním řízení. Výjimečně může být ochranná výchova, stejně jako ústavní výchova, prodloužena do 19 let (zákon č. 218/2003, § 21, § 22).

Ochrannou výchovu upravuje také zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů a platí pro ni většinou stejná opatření a předpisy. Také se vykonává ve stejných zařízeních.

2.3 Předběžné opatření

O vydání předběžného opatření rozhoduje příslušný obecný soud, obvykle okresní, a to podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Důvod pro nařízení předběžného opatření je, pokud se nezletilé dítě ocitne ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba oprávněná o dítě pečovat, nebo pokud je život dítěte, jeho normální vývoj nebo jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo narušen. Soud předběžným opatřením upraví poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu tím způsobem, že nařídí, aby dítě bylo umístěno do vhodného prostředí, které v usnesení označí. Vhodné prostředí může být u fyzické osoby nebo v zařízení, které je schopno o dítě pečovat. Předběžné opatření může být soudem nařízeno pouze na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí a musí tak učinit nejpozději do dvaceti čtyř hodin od podání tohoto návrhu. Doba trvání předběžného opatření je jeden měsíc od jeho vykonatelnosti, ale může být opakovaně prodlouženo o jeden měsíc, maximální doba trvání předběžného opatření je však šest měsíců od jeho vykonatelnosti (zákon č. 292/2013, § 452, § 453, § 454, § 456, § 459, § 460).

2.4 Umístování dětí-cizinců

V zařízeních pro děti-cizince zřizovatel zřizuje nejméně tři a nejvíce šest výchovných skupin, z toho nejméně jedna skupina je zřízena za účelem diagnostického vyšetření dětí-cizinců. Skupina se zpravidla sestavuje s přihlédnutím k věku a pohlaví dětí a k jejich specifickým náboženským a sociálně a kulturně historickým zvyklostem. Zařízení plní diagnostické, výchovně vzdělávací, terapeutické a sociální úkoly, v nezbytných případech za účasti tlumočnicka. Zaměstnanci zařízení zkoumají úroveň dosažených znalostí, dovedností a schopností dítěte, míru jeho znalostí českého jazyka a jeho sociálně kulturní a sociálně právní úroveň. Dětem je zajišťováno předškolní vzdělávání, základní vzdělávání nebo střední vzdělávání podle míry jejich rozumových a jazykových schopností. Zařízení zajišťuje výuku prohlubující znalost českého jazyka. S dětmi se uskutečňují individuální konzultace zaměřené na zklidnění, odbourávání úzkosti a traumat, posilování pocitu jistoty a bezpečí, které směřují k sebeuvědomění a rozvoji osobnosti. Terapeutickými postupy se usiluje o adaptaci na systém výchovné péče v zařízení, k vytváření vztahů k ostatním dětem v rámci zařízení i mimo ně. Dítě-cizinec je postupně připravováno na poznání osobních perspektiv po ukončení pobytu v zařízení. Pokud je to

možné jsou během pobytu v zařízení akceptovány kulturně historické a náboženské zvyklosti, např. ve stravování nebo oblékání (vyhláška 438/2006, § 12, § 13).

3 Komunikace

Zásadním faktorem, který ovlivňuje společný život lidí je dorozumívání čili komunikace. Platí pro společné soužití nejen v rámci ústavu, ale i v prostředí rodiny, školy, zaměstnání, zájmových aktivit atd.

Slovo komunikace pochází z latiny, konkrétně ze slova *communicare*. Jeho původní význam byl „společně něco sdílet, činit něco společným, vespolečně se účastnit (Vybíral, 2009, s. 25). Dnes je však vysvětlení slova komunikace pojato daleko širěji. Obecnější definice tohoto slova by v současné době mohla vypadat třeba takto: „*Dorozumívání (neboli komunikace) je proces sdělování a výměny informací, myšlenek, názorů, a pocitů mezi živými bytostmi, lidmi i živočichy, obvykle prostřednictvím společné soustavy symbolů. Zvířata se dorozumívají různými signály (zvukovými, pachovými, tancem ap.), tzv. první signální soustavou, což platí i pro lidi. Hlavním dorozumivacím prostředkem člověka však je verbální komunikace (jazyk a řeč), tzv. druhá signální soustava*“ (Wikipedie, ©2019). Přestože tato formulace je poměrně zdařilá, musíme ji brát s rezervou, protože, jak uvádí Zbyněk Vybíral ve své publikaci *Psychologie komunikace* z roku 2009, definice mezilidského komunikování, která by v sobě obsahovala všechny jeho aspekty (tzn. kognitivní, filozofické, kulturní, lingvistické, sociální atd.), se nedá vytvořit.

3.1 Funkce a cíle komunikace

Jestliže s někým započneme novou komunikaci, vždycky k tomu máme konkrétní důvod, děláme to s určitým záměrem a vede nás k tomu nějaký náš cíl. Proto můžeme říct, že pak takováto komunikace plní svoji funkci. Nedílnou a velmi důležitou součástí komunikace je zpětná vazba, přičemž u každé funkce komunikování se předpokládá různá míra zpětné vazby.

Vybíral (2009) rozlišuje těchto pět základních funkcí komunikace:

a) funkce informační

- jejím cílem je informovat
  - o Pokud informujeme, oznamujeme nějakou informaci jedné nebo více osobám, předáváme zprávu. Zpětnou vazbu často vůbec neočekáváme.

- Příklad v Zařízení pro děti – cizince: ohlášení budíčku a večerky dětem, zaslání rozpisu služeb vychovatelům na email, zaslání informace o možném výskytu vší všem pracovníkům aj.

b) funkce instruktážní

- jejím cílem je instruovat
  - Při instruování dáváme instrukce, radíme, dáváme návod, vysvětlujeme. V podstatě se snažíme další účastníky komunikace něco naučit. V tomto případě je zpětná vazba velice důležitá, zjistíme tak, jak moc byly naše instrukce pochopitelné a užitečné.
    - Příklad v Zařízení pro děti – cizince: vysvětlování domácího úkolu dětem, návod pro případnou evakuaci, instrukce pro podávání léků aj.

c) funkce persvazivní

- jejím cílem je přesvědčit
  - Přesvědčovat znamená prosazovat svůj názor či návrh na úkor názoru někoho jiného, podávat kvalitní argumenty ve prospěch nějakého východiska, dokazovat vhodnost svého řešení (názoru, návrhu). Zde je zpětná vazba klíčová pro to, abychom zjistili, jak úspěšní jsme v přesvědčování byli.
    - Příklad v Zařízení pro děti – cizince: Nejčastěji má tento komunikace mezi dětmi při hádkách; případně při přesvědčování vychovatelů, že daná situace se odehrála tak či onak.

d) funkce vyjednávací

- jejím cílem je vyjednat
  - Při vyjednávání mezi dvěma nebo více osobami je hlavním úkolem dojít ke kompromisu, se kterým se spokojí obě (všechny) strany. Výsledkem by měl být ideálně konsensus na určitých podmínkách, které vyhovují všem. Okamžitě zde tedy dochází ke zpětné vazbě.

- Příklad v Zařízení pro děti – cizince: Typickým příkladem je zde smlouvání a vyjednávání dětí s vychovateli o prodloužení večerky. Obvykle s tím, že nabídnou nějakou činnost, kterou udělají na oplátku.

e) funkce zábavní

- jejím cílem je pobavit
  - Pobavení, rozveselení slouží jako nástroj pro uvedení druhého do dobré nálady, pohody. Pomáhá nemyslet na vážnější témata, odvést pozornost, rozptýlit. Zpětná vazba má v tomto případě obvykle podobu smíchu nebo úsměvu.
  - Příklad v Zařízení pro děti – cizince: rozveselení dětí vtipnou hláškou nebo gestem, zahánění smutných vzpomínek či myšlenek na dálku od domova, vyprávění vtipů

(Vybíral, 2009, s. 31)

Žádná z těchto funkcí obvykle neexistuje samostatně, jednotlivé funkce se uplatňují najednou a vzájemně se doplňují. Sdělení předáváme pomocí symbolů (písmena, hlásky, obrázky, gesta, mimika...). Komunikování může mít různé podoby a formy, zpravidla rozlišujeme na základě používaných symbolů dvě základní podoby komunikace – verbální a neverbální (Vybíral, 2009).

3.2 Neverbální komunikace

Neverbální komunikace je souhrnem mimoslovních sdělení, která jedinec vědomě či nevědomě předává druhé osobě nebo více osobám. Tento způsob komunikace beze slov tvoří více než polovinu z celkové komunikace člověka (Vybíral, 2009).

Podle Samovara (2013) je jeden velice podstatný rozdíl mezi komunikací neverbální a komunikací verbální. U komunikace verbální máme možnost se rozhodnout, zda komunikovat chceme nebo nechceme. Pokud nechceme, budeme mlčet. Mlčení je tedy opakem verbální komunikace. U neverbální komunikace se nemůžeme rozhodnout podle naší vůle. Neverbálně totiž komunikujeme neustále a jen malou část z této komunikace můžeme ovlivnit.

Neverbální komunikace je velmi výrazně ovlivněna prostředím a kulturou, ve které člověk vyrůstá. Vzorce neverbální komunikace se děti učí úplně od malička, prakticky od narození. Přejímají je ze svého okolí, a tak na ně mají vliv nejen rodiče, ale i sourozenci, prarodiče, tety, strýcové atd. Je tedy rozdíl mezi prostředím, kde je fyzický kontakt častý, běžný, přirozený a naprosto normální a prostředím, kde se dotyky, fyzický kontakt a gestikulace používají jen zřídka. V obou případech si dítě z daného prostředí osvojuje vzorce komunikace, tak je vidí kolem sebe už od prvních měsíců po narození (Moree, 2015). Proto také může během komunikace dvou lidí z různého sociálního či kulturního prostředí dojít k situaci, že gesto, mimika nebo pohyb, který jeden z nich udělá, může druhý pochopit úplně jinak, protože v jeho prostředí znamená něco zcela odlišného. Takto se mohou lidé snadno dostat i do konfliktu, ačkoli to ani jeden z nich nemusí myslet špatně. Moree (2015) uvádí, že Ekman a kol. ve své studii z roku 1978 tvrdí, že se dají najít jakési univerzální výrazy tváře, které znamenají to samé (jsou srozumitelné) všude na světě. Mezi tyto výrazy patří štěstí, smutek, strach, zlost, odpor, hnus a překvapení. Podle Samovara (2013) je neverbální komunikace klíčová. Zašel dokonce tak daleko, že tvrdí, že komunikace je kultura a kultura je komunikace.

Neverbální komunikace má několik funkcí:

- Vyjádření vnitřního stavu člověka
- Pomoc při utváření identity (oblečení, tetování, líčení, účes atd.)
- Regulování interakce (předávání části výpovědi)
- Opakování sdělení
- Nahrazení slov (gesto jako pozdrav, pohyb hlavou při vyjádření souhlasu či nesouhlasu, naznačení směru rukou a další)

Mezi autory nepanuje úplná shoda v tom, co všechno je součástí neverbální komunikace. Někteří do ní řadí třeba i vzhled, barvu pleti nebo v krajním případě také zařízení bytu. V tomto širším vnímání tedy do neverbální komunikace patří:

- Vzhled
- Barva pleti
- Pohyby těla
- Výrazy tváře
- Smích
- Oční kontakt
- Dotyky

- Osobní prostor
- Tón hlasu (Moree, 2015)

Vzhled neboli to, jak člověk vypadá, může každý velmi výrazně ovlivnit. Dává tím svému okolí mnoho informací o své osobě. Jaké má morální standardy, sociální status a v neposlední řadě jaké jsou jeho zájmy můžeme podle vzhledu daného člověka snadno odhadnout. Vzhled může ovlivnit také příslušnost k určitým náboženstvím (Samovar, 2013).

Barva pleti je faktor, který nemůže ovlivnit nikdo z nás. Bezesporu má však nemalý vliv na to, jak se k dané osobě spousta lidí chová. V českém prostředí se nejčastěji setkáváme s nevhodným chováním a předsudky zejména vůči Romům, Vietnamcům a dětem ze smíšených rodin. Každý si chce sáhnout např. na kudrnaté vlasy typické pro černou rasu (Moree, 2015). Tento fakt, a určitě také problém, se zdaleka netýká jen České republiky. Je to problém mnoha a mnoha let, který se vyskytuje po celém světě. Příkladem značně nevhodné komunikace a nedůstojného chování k lidem jiné rasy může být třeba nový oscarový film Petera Farrellyho *Zelená kniha* (2018) z prostředí Spojených států amerických v 60. letech 20. století.

Pohyby těla, též **kinetika**, slouží jako další projev neverbální komunikace. Patří sem např. gesta. Ta jsou výrazně kulturně a také generačně podmíněna. Do kinetiky můžeme zařadit také pozice, tzn. vyjádření pozdravu, úcty, respektu apod. (Vybíral 2009, Moree, 2015).

Výrazy tváře, též **mimika**, jsou nedílnou součástí komunikace. Samovar (2013) říká, že každý člověk má tři tváře. Tu, s kterou se narodí a nemůže ji tedy příliš ovlivnit, tu, kterou může ovlivnit svou vůlí (úsměv, zamračení) a tu kterou ovlivnit nedokáže (zrudnutí, pocení).

Smích může znamenat pokaždé něco jiného. Zpravidla je smích vyjádřením dobré nálady a štěstí. V mnohých případech se však usmíváme jen proto, že je to vhodné a etiketa to vyžaduje (Moree, 2015).

Oční kontakt je sám o sobě komunikací. Stačí se chvíli na někoho dívat a pohled je nám zanedlouho opětován. Toto pravidlo funguje naprosto univerzálně bez ohledu na to, jestli dané dvě osoby znají či nikoliv. V různých kulturách je ale zacházení s očním kontaktem různé. Je důležité dávat si pozor, kdy se dívat druhému do očí, kdy ne, kdy sklopit oči apod. (Moree, 2015)

Dotýkání, též **haptika**, je napříč kulturami vnímáno jinak. Někde je dotýkání, objímání a neustálé sahání na druhého naprosto běžné, zatímco jinde může být vyjádřením neúcty a hrubým porušením etických pravidel. Koho a kdy se smíme dotýkat se učíme už od dětství (Vybíral, 2009, Moree, 2015).

Osobní prostor je velice individuální, každý ho má nastavený jinak. Přesto se i tady dá hovořit o kulturním vlivu. Rozdílů v hranicích pro osobní prostor si můžeme všimnout zejména jako prostředcích hromadné dopravy (Moree, 2015).

Tón hlasu, především hlasitost komunikace, je důležitým projevem neverbálního sdělení. I tento faktor je kulturně podmíněný. Příliš tichá nebo naopak hlasitá komunikace může působit jako vyjádření slabosti, povýšenosti, arogance, respektu, síly a dalších vlastností (Samovar, 2013).

3.3 Verbální komunikace

Verbální (slovní) komunikací se rozumí dorozumívání jedné, dvou nebo více osob pomocí slov, ve zvláštních případech také jinými znaky jazykového systému (Vybíral, 2009). Prostředkem verbální komunikace je tedy jazyk. Nástroj, díky kterému můžeme utvářet vztahy, sociální realitu, vlastní identitu. Příběhy, které jsou pochopitelně tvořeny pomocí jazyka, tvoří jednotlivé kultury (Samovar, 2013). „*Slovní komunikací rozumíme výběr, kombinování a produkci jazykových znaků (psaní projevu, rozmyšlení řeči, artikulaci, řečovou strategii a diplomacii, volbu stylu), proces vzájemného sdělování, percepce (vnímání) a recepce (příjem) slovních sdělení a porozumění jim*“ (Vybíral, 2009, s. 105).

3.4 Komunikace ve vícejazyčném prostředí

3.4.1 Tlumočení

V prostředí, kde je několik členů, kteří mluví několika různými jazyky je často zapotřebí přítomnost tlumočníka. Nejčastěji se tak děje při pracovních schůzkách a nejrůznějších pohovorech. Pokaždé je třeba se rozhodnout, jestli se bude jednat o tlumočení konsektivní nebo simultánní. Konsektivní tlumočení je typické např. pro tiskové konference před a po sportovních utkáních, kdy nejprve hráč odpoví na otázku a až následně tlumočník přeloží to, co hráč říkal. Většinou mu k tomu slouží krátké poznámky, které si během promluvy hráče udělá. Tlumočník se při své promluvě může soustředit na

barvu hlasu, intonaci a také na neverbální složku výpovědi. Simultánní tlumočení je o všechny tyto aspekty ochuzeno. Probíhá nejčastěji při projevech a přednáškách, kdy v publiku, případně posluchárně, sedí mnoho lidí a mají na uších sluchátka. Do těch je jim bezprostředně tlumočena výpověď přednášejícího. Posluchači tak nedostanou ten samý zážitek, jako kdyby přednášejícímu rozuměli. Tlumočník totiž reaguje okamžitě a nesoustředí se na výše zmíněné aspekty. Snaží se pouze co nejpřesněji přeložit to, co slyší. Při konsekutivním tlumočení posluchači slyší všechno dvakrát, někdy i vícekrát (záleží, do kolika jazyk se tlumočí), tudíž je časově poměrně náročné. Je ale mnohem více kontaktní ke skupině, pro kterou je překládáno, přináší větší interakci (Moree, 2015). K tlumočení jsou často využívány i děti. S tím jsou spojené také určité komplikace, a ne vždy je vhodné využívat znalosti dětí k tlumočení. „*Pokud tlumočník není trénovaný, může docházet velmi snadno k nedorozuměním. Děti jsou navíc v roli tlumočnicků v situaci, kdy mají velkou zodpovědnost, která jejich věku nepřísluší. A to zvláště pokud mají např. tlumočit něco negativního o svých kamarádech, spolužácích nebo dospělých, které mají rády, nebo dokonce o sobě samých*“ (Moree, 2015, s. 118). I proto je důležité vždy dobře zvážit, kdy využít jazykové vybavenosti dětí a kdy nikoliv.

4 Pojmy související s interkulturním prostředím

4.1 Imigrace

O imigraci (česky přistěhovalectví) se v posledních letech mluví čím dál více. Souvisí to především s migranty z Afriky a Blízkého východu, kteří se neustále dostávají nejrůznějšími způsoby do Evropy (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016). Ve sdělovacích prostředcích se často dozvídáme o tom, že do Evropy připlula další přeplná loď plná běženců, že v kamionu objevili několik nelegálních uprchlíků nebo že migranti přelézají zdi a ostnaté dráty, které proti nechali některé evropské státy postavit. Téma imigrace však není ničím novým, protože se o něm začalo v sociálních vědách psát už v 19. století (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016). Počet lidí, kteří opustí svou rodnou zemi a svůj domov, aby mohli začít žít nový život v nové zemi neustále roste. Podle odhadů Organizace spojených národů (OSN) vzrostl počet lidí, kteří nežijí ve svém domovském státě, vzrostl mezi lety 2005 a 2010 o více než 15 milionů. V roce 2010 celkový počet činil asi 213 milionů osob (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016).

Česká republika slouží mnoha migrantům jako přestupní stát z východu na západ, jako průchozí země, která jim zajistí dočasné útočiště a případně umožní dostupné vysokoškolské vzdělání (Bittnerová, Moravcová a kol., 2005). I vzhledem k tomu, že většina současných migrantů směřuje do Německa nebo Francie, není přistěhovalectví v České republice bráno příliš vážně. To je dáno i tím, že *„přes silnou imigraci v posledních desetiletích a zvyšování počtu lidí jiných než českých východisek žijících a ekonomicky působících na území republiky zůstala Česká republika státem, v němž čeští mluvčí mají rozhodující, více než 94% většinu. Národní homogenita obyvatelstva ČR zůstala zachována. Čechy, Morava a Slezsko se nestaly globálním multietnickým prostorem“* (Bittnerová, Moravcová a kol., 2005, s. 71). Přesto už ale toto téma vzbudilo v naší zemi několikrát vlnu emocí. Celkově ze sociologických šetření vyplývá, že *„většina české společnosti nepovažuje imigraci za přínosnou. Ve společnosti vesměs převládá názor, že migrace je spojována s negativními jevy. V porovnání s rokem 1995 Češi v roce 2006 připouštěli jen o něco větší přínos migrantů pro českou ekonomiku a kulturu. I přes silnější migrační proudy se tedy v posledních letech veřejné mínění nikterak nezměnilo a nadále převládá spíše negativní stanovisko“* (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016, s. 45). Pokud toto platilo v roce 2006, můžeme vzhledem k okolnostem souvisejícím s migrací v posledních letech s poměrně velkou pravděpodobností říct, že tento postoj se u české veřejnosti příliš nezměnil. *„Posuny nálad v důsledku migrační krize lze spatřovat například v nárůstu počtu demonstrací proti islamismu, imigraci, uprchlickým kvótám a*

Evropské unii. Imigrační krize má vliv také na ne/oblíbenost konkrétních představitelů české politické scény“ (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016, s. 46).

4.2 Akulturace

V momentě, kdy dojde k imigraci, je velice důležitý proces akulturace. Akulturace je termín pro kulturní změny, které přináší dlouhodobý kontakt mezi dvěma či více kulturními skupinami. Během tohoto kontaktu dochází k přijímání prvků jedné kultury, nebo k vzájemnému přejímání a splývání daných kultur (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016, Slovník cizích slov, ©2005–2019). O akulturaci se zpravidla hovoří z pohledu minority, není vnímána jako zdroj změn v dominantní (majoritní) skupině.

„Akulturace je tedy proces, v němž styk mezi různými kulturními skupinami vede k přijímání nových kulturních vzorců jednou či oběma skupinami, přičemž může být jedna kultura, například ta minoritní pohlcena“ (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016, s. 48).

Pro úspěšnou akulturaci nové minoritní kultury v České republice je základním pilířem jazyk. Jazyková integrace je z pohledu českého obyvatelstva základním nejdůležitějším předpokladem fungování jiné kultury ve většinové české společnosti. Pro snadnější pochopení místních kulturních zvyků a otázek spojených se životem v České republice dnes již existuje mnoho informačních brožur, knih, a především internetových stránek zaměřených na cizince, které to zajímá (Rákoczyová, Trbola, 2009).

Důležitou složkou integrace a akulturace je od počátku kontakt s českou společností, protože společenské vazby mají zásadní roli při adaptaci na místní podmínky. V ČR se funguje i mnoho organizací, které se snaží sdružovat cizince a Čechy. Ty jsou kromě jiného zaměřeny i na udržování kulturních zvyků ze země původu. Jsou ale také spolky, které pomáhají vytvářet cizinecké komunity, kde si mohou lidé ze stejné země či kultury předávat zkušenosti, získávat kontakty a cenné informace. Především pak mírnit pocity odcizení a izolace, stejně tak udržovat své kulturní zvyky. Na téma kulturních zvyků menšin se pořádají zajímavé prezentace, a to nejen pro cizince, ale hlavně pro české obyvatelstvo, aby dané zvyky pochopilo a respektovalo. Přesto v ČR platí, a tento názor převládá u většiny populace, že přistěhovalci by se měli co možná nejvíce přizpůsobit místním životním zvyklostem (Rákoczyová, Trbola, 2009).

4.3 Multikulturalismus

Termín multikulturalismus je ve společnosti čím dál častěji skloňovaným slovem. Tento pojem má ale mnoho variant vysvětlení. Nelze ho vystihnout jednou univerzální definicí. Slovo multikulturalismus má mnoho vymezení z různých úhlů pohledu, v každém případě se dá konstatovat, že *„použití tohoto výrazu se vždy pojí s představou, že soudobé moderní společnosti jsou protkány kulturními diferencemi, které oddělují různé skupiny obyvatel. Multikulturalismus v sobě zahrnuje víru, že lidé s různými kořeny mohou žít pospolu a učit se porozumět obraznosti druhých. Usiluje o vzájemnou komunikaci a soužití přes hranice rasy, jazyka, rodu a věku bez předsudků“* (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016, s. 59). Jednotlivé skupiny lidí, které se od sebe odlišují, bývají většinou vnímány na základě těchto kategorií:

- kultura
- rasa
- etnicita
- identita
- náboženství
- socioekonomická třída
- pohlaví
- sexuální orientace
- zdravotní (tělesná či duševní) handicapovanost

Zároveň pojem multikulturalismus ve spojitosti s těmito faktory vždy vyvolává přesvědčení, že si dané skupiny nejsou zcela rovny. Může se to týkat např. politického či ekonomického hlediska, a to platí pro globální společenskou situaci i pro samotné státy (Čeněk, 2016). Multikulturalismus můžeme také chápat tak, že stejně jako má majoritní společnost právo na svou kulturu, tak jednotlivé minoritní skupiny lidí (nejčastěji etnické) mají právo se kulturně odlišovat od většiny. Eriksen (2008) tuto skutečnost tak trochu kritizuje s tím, že si tento dvojí přístup protiřečí. Na jednu stranu by měl mít každý občan právo na rovné podmínky a zacházení ze strany státu, na druhou stranu by se mohl příslušník menšinové skupiny s jinými kulturními zvyklostmi domáhat práva na zachování své vlastní kulturní identity (Eriksen, 2008).

4.4 Interkulturní setkání

Americký sociolog Milton Bennett přišel v 80. a 90. letech 20. století s tzv. DMIS modelem (The Developmental Model of Intercultural Sensitivity). Do češtiny bychom to mohli přeložit jako Vývojový model interkulturní citlivosti. Tento model má šest vývojových stupňů. Na okrajích této škály jsou dva extrémy, na jedné straně etnocentrismus¹, na druhé etnorelativismus². Podíváme se tedy na všechny stupně této škály jednotlivě:

1. Popření. Člověk vnímá jako jedinou skutečnou kulturu tu svoji. Nepřipouští si žádné kulturní rozdíly. Jediná správná existující kultura je ta, kterou vyznává on.
2. Obrana. V tomto stadiu si už lidé uvědomují, že existují nějaké kulturní rozdíly. Kulturu dělí na tu jejich a všechny ostatní, přičemž ty jsou všechny špatné. Naopak ta jedna, kterou tito lidé vyznávají je nejlepší pro život, případně dokonce jediná možná pro život.
3. Minimalizace. V této fázi je pro člověka důležitější podobnost než rozdíly. Lidé si uvědomují určité rozdíly v jednotlivých kulturách (např. ve zvycích nebo v jídle), ale převládá u nich myšlenka, že lidé si jsou ve fyzických schopnostech a psychických potřebách velmi podobní všude na světě. To samé platí i o filozofických názorech. Ku příkladu v náboženství – všichni věří v jedno a to samé, ale říkají tomu různě.
4. Přijetí. Lidé si uvědomují, že jejich kultura je jedna z mnoha na světě a všechny ostatní jsou jí rovnocenné. Chápou, že svět je uspořádán podle nejrůznějších hodnot a že se jednotlivé kultury všude po celé zeměkouli liší. Tento fakt akceptují, přestože se jim zajisté všechny možnosti nelíbí.
5. Adaptace. V této fázi hraje hlavní roli zkušenost s jinou kulturou. Pokud ji člověk má, dokáže chápat a porozumět jednotlivým rozdílům i přes kulturních hranice a toto pochopení předat i ostatním členům své původní kultury. Lidé pak rozumí rozdílům v chování i vnímání. Postupně mohou používat i prvky z té druhé kultury.

---

¹ Etnocentrismus = tendence pohlížet na ostatní kultury z perspektivy kultury vlastní, ta je brána jako měřítko pro hodnocení ostatních kultur; vlastní kultura je považována za jedinou správnou

² Etnorelativismus = neexistuje žádná objektivně správná kultura; každá kultura si stanovuje vlastní měřítko toho, co je správné; každá kultura je jedinečná a neopakovatelná

6. Integrace. V tomto stupni se zkušenosti jednotlivce rozšiřují a jejich součástí je pohyb dovnitř a ven, tedy z jedné kultury do druhé. Lidé jsou schopni naprosto běžně přejíždět z jedné kultury do druhé, případně i dalších (IDRIstitute, ©2018; Moree, 2015)

I z tohoto modelu můžeme vyčíst jednu důležitou věc. Všechno záleží na lidech, na lidské empatii, zkušenosti, rozumu a dalších faktorech. *„Je zřetelné, že situace interkulturního setkání – pokud ji vezmeme jako vážnou výzvu – vyžaduje ochotu změnit se, zaintegrovat tuto zkušenost do našeho vnímání světa, mít ochotu změnit něco z našich zvyků, některé věci přijmout s ohledem na druhého člověka“* (Moree, 2015, s. 142).

4.5 Stereotypy, předsudky, rasismus

Z hlediska psychologie je stereotyp navyklý způsob jednání, který se opakuje. Jedná se o sdílený názor skupiny lidí (např. národa), který si lidé často předávají mezigeneračně (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016). Stereotypy představují formu kategorizace, tedy nastavení určitých škatulek, názory na některé věci máme ve své mysli někam zařazené. Zařazené je můžeme mít jak v pozitivním duchu, tak v negativním, a jejich součástí bývají informace i očekávání (v tomto případě od různých skupin lidí). Pomocí stereotypů si pomáháme rozvrhnout a uspořádat svět. Stereotypy tedy nejsou vrozené, ale učíme se je od okolního světa, zejména od našich nejbližších (nejčastěji děti od rodičů), ale ovlivňují nás také média nebo třeba významné autority (Samovar, 2013).

Předsudky jsou podobně jako stereotypy spojené s určitým míněním o někom nebo o něčem. Na rozdíl od stereotypů ale představují negativní pocity, které máme zakořeněné hluboko v nás. Předsudky pomáhají lidem udržovat si pocit síly a nadřazenosti (Samovar, 2013). S tím souvisí již zmíněný etnocentrismus, tedy názor, že naše kultura je ta jediná správná, je nadřazená všem ostatním, které podle ní posuzujeme a hodnotíme. Čeněk, Smolík a Vykoukalová (2016) tvrdí, že předsudek je vnímán jako názorová strnulost či předpojatost, což způsobené tím, že člověk kriticky nezhodnotí svůj úsudek a z toho následně vyplyne postoj jedince (případně skupiny). *„Předsudek se může týkat prakticky čehokoliv. Nezávisí na okamžité situaci, utváří se na základě náboženské víry či ideologického přesvědčení“* (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016, s. 198).

Rasismus je určitým typem předsudku, ale jde o extrémní příklad. Rasismus je přesvědčení, víra v to, že jedna rasa je nadřazená druhé, ačkoliv pro tento názor není

vědecké ani žádné jiné odůvodnění (Moree, 2015). Přesto je tato víra velice silná a možná i proto se o ní už mnoho desítek let po celém světě neustále mluví. „*Rasismus je souhrnné označení pro takové jednání, které překračuje pouhé vnímání rasových odlišností a přetváří se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy, jež se projevují v diskriminaci a v agresivním chování (verbálním nebo fyzickém)*“ (Průcha, 2010, Šlesingerová, Hamar, a Szaló, 2007, podle Čeňka, 2016).

5 Výzkumné šetření

V této části bude nejprve představeno Zařízení pro děti-cizince, kde se celý výzkum uskutečnil. Dále jsou popsány a vysvětleny cíle výzkumného šetření a stanoveny tři výzkumné otázky, které nám pomohou vyvodit závěry z výzkumu. Bude vysvětlena metodologie získávání dat a následně budou získaná data prezentována.

5.1 Cíle a výzkumné otázky

Cílem tohoto výzkumu je zjistit, jak v českém specializovaném zařízení funguje soužití dětí z různých koutů světa, které mají různé kulturní zvyklosti a také, jakým způsobem Zařízení pro děti-cizince vychovává tyto děti a pomáhá jim začleňovat se do české společnosti.

Výzkumné otázky:

1. Na jaké kulturní bariéry narážejí klienti v rámci pobytu v zařízení a mezi sebou?
2. Jakými specifickými metodami a formami práce podporuje zařízení akulturaci u klientů?
3. Jak vnímají klienti českou kulturu a společnost?

5.2 Metodologie výzkumu

Jako hlavní způsob získávání dat mi posloužila metoda **pozorování**. Vzhledem k tomu, že díky mé pracovní pozici jsem často přítomen v Zařízení pro děti-cizince, mám možnost být s dětmi v kontaktu a nenásilně tak pozorovat jejich chování.

Druhou metodou sběru informací byli individuální **rozhovory** s klienty Zařízení pro děti-cizince. Metodu rozhovoru jsem zvolil především z důvodu kontaktu s respondenty, kterým jsem mohl otázky podrobně vysvětlovat, abych jim ulehčil pochopení otázek. Stejně tak jsem měl možnost jim pomoci vyjádřit jejich myšlenku, tak jak ji skutečně myslí, jestliže si třeba právě nemohli vzpomenout na to správné slovíčko. Pokud bych pro výzkum použil např. metodu dotazníků, hrozilo by, že respondenti z důvodu nedokonalé jazykové vybavenosti, správně neporozumí otázkám a výzkum by tak byl znehodnocen. Jak už z výše uvedeného vyplývá, rozhovory byly vedeny v českém jazyce. Rozhodl jsem se pro individuální rozhovory, aby se respondenti vzájemně neovlivňovali a nebáli se reakcí ostatních.

Rozhovory probíhaly v budově Zařízení pro děti-cizince. Jako vhodné místo pro rozhovory jsem zvolil místnost vyhrazenou pro vychovatele, tzv. vychovatelnou, kde jsem je mohl nerušeně realizovat. Je to uzavřená místnost s příjemným interiérem, ve které se klienti cítí dobře, a proto rozhovory provázela dobrá a pohodová nálada.

Před každým rozhovorem jsem danému respondentovi vysvětlil, za jakým účelem je rozhovor prováděn a čeho se výzkum týká, a předložil jsem mu informovaný souhlas. Všechny respondenty jsem informoval a ujistil, že bude zachována jejich anonymita. Všichni byli obeznámeni i s tím, že nemusí odpovídat na každou otázku, pokud jim to nebude příjemné. Stejně tak dostali všichni klienti informaci o tom, že mohou kdykoliv naše povídání přerušit nebo ukončit, aniž by to pro ně znamenalo nějaký postih. V momentě, kdy byli klienti srozuměni se všemi informacemi a s rozhovorem souhlasili, požádal jsem je o podepsání informovaného souhlasu.

Třetí způsob získávání dat byla **analýza písemných zpráv** o klientech Zařízení pro děti-cizince.

Výzkumný vzorek tvořilo pět chlapců, kteří jsou klienty Zařízení pro děti-cizince, přičemž každý pochází z jiné země. Věkové rozmezí klientů bylo patnáct až osmnáct let.

Celý výzkum byl prováděn se souhlasem vedení Zařízení pro děti-cizince. Rozhovory byly realizovány s písemným souhlasem vedoucího vychovatele Zařízení pro děti-cizince. S jeho písemným souhlasem, jsem také čerpal informace z písemných zpráv o klientech.

5.3 Zařízení pro děti-cizince

Zařízení pro děti-cizince (dále jen ZDC) je státní příspěvková organizace spravovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Sídlí na adrese Radlická 30, 150 00 Praha 5. Založeno bylo v roce 2003 a od té doby několikrát změnilo svůj oficiální název. Ten dnešní zní Zařízení pro děti-cizince, diagnostický ústav, středisko výchovné péče a základní škola. Všechny tyto jednotlivé instituce obsažené v názvu jsou skutečně součástí celého zařízení. Zařízení je koncipováno tak, aby poskytovalo svým klientům maximální péči a pomoc ve všech oblastech života. Klienti tak nemají jen střechu nad hlavou a zajištěnou stravu, ale dostává se jim také sociální pomoci, zdravotní péče, vzdělávání i volnočasových aktivit. Tyto úkoly si mezi sebou rozdělí jednotlivé součásti

ZDC, které spolu také samozřejmě úzce spolupracují. Každá z jednotlivých součástí zařízení má svá pravidla, která se musí důsledně dodržovat.

5.3.1 Charakteristika zařízení a jeho jednotlivých součástí

Zařízení je určeno pro nezletilé osoby, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Zařízení plní diagnostické, výchovně vzdělávací, terapeutické a sociální úkoly. Účelem ZDC je zajišťovat nezletilým osobám náhradní výchovnou péči na základě předběžného opatření nebo rozhodnutí soudu o ústavní či ochranné výchově. Spolupracuje při tom s rodinou dítěte (pokud je to možné), případně s dalšími orgány a organizacemi jako jsou např. Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU), META či InBáze. Dětem je v případě potřeby poskytována také tlumočnická služba. V ZDC jsou akceptovány různé kulturní, etnické a náboženské potřeby jednotlivých klientů (ZDC Praha, ©2019).

5.3.1.1 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav je rozdělen do tří stupňů pobytu a jsou sem přijímány děti buď s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou, ale nejčastěji zpočátku s nařízeným předběžným opatřením. Prvním ze tří stupňů je diagnostické oddělení, kam jsou umisťovány děti, které jsou v zařízení nově a je třeba jim vštípnit základní návyky a pravidla. To znamená naučit je, jak to chodí nejen na diagnostickém oddělení, ale i v celém zařízení. Uprchlíkům, pro které je Česká republika úplně neznámým místem, je třeba se věnovat globálně v kontextu pochopení českého prostředí. Během pobytu na tomto oddělení chodí do školy při ZDC (viz níže). Pobyt na tomto oddělení trvá zpravidla osm týdnů, není-li v průběhu pobytu rozhodnuto jinak. Děti zde mají společný prostor, jakýsi obývací pokoj, kde mohou sledovat televizi, hrát společenské hry, komunikovat spolu a zároveň se při tom učit a navzájem obohacovat. Pokoje jsou na tomto oddělení dvoulůžkové a sociální zařízení společné. Pouze jeden pokoj má vlastní sociální zařízení, do něj jsou obvykle umisťovány dívky. Při rozdělování jednotlivých dětí do pokojů je přihlíženo na jejich původ, náboženství a především jazyk, který ovládají, aby si co nejvíce rozuměli a dokázali si vzájemně pomoci.

Druhý stupeň pobytu je přechod na oddělení pro klienty s dlouhodobým pobytem. Sem jsou klienti přesunuti po ukončení pobytu na diagnostickém oddělení. Děti, které

přišly z cizích zemí, se během poměrně krátkého pobytu na diagnostickém oddělení nestihnou naučit jazyk, a proto se přesunou na toto oddělení, kde mají více času na odstranění jazykové bariéry a přípravu pro úplnou integraci. Během pobytu na tomto oddělení se s dětmi řeší jejich budoucnost v rámci vzdělávání i jejich pobytový status. Děti jsou připravovány na přechod ze školy při ZDC na externí školu. Přechod na externí školu mimo ZDC, kde studují s českými dětmi, je pro děti-cizince klíčovým krokem v integraci a adaptaci na české prostředí. Děti se tu také učí nakládat s volným časem, přičemž jim s výběrem volnočasových aktivit pomáhají pracovníci ZDC. Klienti jsou vedeni maximální samostatnosti, a to jak v rámci pobytu na oddělení, tak při svých aktivitách mimo ZDC. Pobyt na oddělení pro dlouhodobé pobyty trvá obvykle dobu nepřesahující jeden rok.

Po ukončení pobytu na tomto oddělení následuje zpravidla přesun buď do klasického dětského domova, výchovného ústavu (případně jiného návazného zařízení), nebo do třetího stupně diagnostického ústavu při ZDC, kterým je studentské oddělení na Praze 4, Hájích. Na studentské oddělení se mohou přesunout klienti, kteří dokončili základní vzdělání a chodí na střední školu nebo střední odborné učiliště. Těmto studentům je nadále přispíváno na stravné, na nákup oblečení i na mimoškolní aktivity. Míra osamostatnění je zde už ale daleko větší. Studenti si sami perou, vaří a uklízejí. Mohou zde být maximálně do osmnácti, výjimečně do devatenácti, let, kdy jim končí nařízená ústavní výchova. Po ukončení pobytu zde, nabízí ZDC ještě jakýsi čtvrtý stupeň, a tím je startovací tréninkový byt, který je od roku 2015 součástí ZDC. Tam už je míra osamostatnění téměř maximální a jeho uživatelé si řeší sami všechno, co je s provozem bytu spojené. Pouze jako kontrola dochází do bytu pravidelně pedagogický pracovník. Tento byt je určen pro studenty, kteří ještě dodělávají své školy a slouží jako velmi dobrá zkouška samostatného života, který bude čekat klienty po odchodu ze ZDC. Odsud, anebo rovnou ze studentského oddělení, se už tito mladí lidé vydávají svou vlastní cestou. S hledáním bydlení a zaměstnání jim jsou však nadále nápomocni jak pracovníci ZDC, tak především různé organizace, které jim v tom nesmírně pomáhají.

Všechny tyto stupně od začátku do konce slouží jako soustavná příprava pro samostatný život, který tyto mladé cizince v České republice čeká. Kvalitní samostatný život na našem území je totiž hlavním cílem a smyslem Zařízení pro děti-cizince.

5.3.1.2 Středisko výchovné péče (SVP)

Součástí ZDC je také středisko výchovné péče, které úzce spolupracuje s diagnostickým ústavem. Pomáhá dětem ve zdravém osobnostním rozvoji, snaží se předcházet negativním a nepatřičným projevům chování a dohlíží na správný sociální vývoj jednotlivých klientů ZDC. SVP doplňuje práci pracovníků v diagnostickém ústavu a pomáhá jim i dětem. Zabývá se hlavně speciálně-pedagogickými a psychologickými činnostmi. Pomáhá s rozvojem jednotlivých dětí v rámci pobytu v ZDC od počátku do konce. Pořádá pravidelná i nepravidelná, individuální i skupinová, dlouhodobá i krátkodobá sezení s klienty a terapeutickou činností jim pomáhá zvládat problémy různého druhu. Také podporuje klienty ve vzdělávání vypracováváním individuálních vzdělávacích plánů a pomocí s výběrem vhodné externí školy po opuštění školy při ZDC. S externími školami a samozřejmě také s místní školou SVP úzce spolupracuje a společně se podílejí na správném rozvoji jednotlivých dětí. SVP má také k dispozici desítky tlumočnicků pro snadnější komunikaci s klienty.

5.3.1.3 Základní škola při Zařízení pro děti-cizince

Základní školu navštěvují především klienti ZDC, tedy osoby mladší osmnácti let. Ti pocházejí z různých koutů světa a v České republice žádají o azyl. Soudem mají nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu, zpravidla spíše ústavní. Ačkoli se jedná o základní školu, skutečně ji navštěvují žáci do 18 let. Škola totiž disponuje tzv. diagnostickou třídou, do které chodí právě mladiství od 15 do 18 let.

Hlavním cílem klasické základní školy i diagnostické třídy je, aby děti, které z této školy odcházejí, měly co možná nejlepší základ pro zvládnutí přechodu a integrace do běžných základních škol, středních škol či středních odborných učilišť v České republice.

Do této základní školy mohou docházet také žáci s jinou státní příslušností, než je Česká republika, kteří v naší zemi žijí už delší dobu a již dříve navštěvovaly jinou standardní základní školu. Jsou to obvykle děti, které mají výchovné problémy, problémy s velkou absencí nebo nedostatečné studijní výsledky a nezvládají nároky, které jsou na ně kladené. Tyto problémy nejčastěji souvisí s nedostatečným zvládnutím českého jazyka, od něž se odvíjí všechny další potíže. Proto se tato škola zaměřuje zejména na osvojování češtiny, a to i pomocí zvýšení týdenní hodinové dotace tohoto předmětu, protože to je základní předpoklad plnohodnotného života v České republice. Dalším významným cílem je, aby se děti naučili základním zvyklostem evropského stylu života.

5.4 Kazuistiky vybraných klientů

5.4.1 Kazuistika č. 1

John³ je osmnáctiletý chlapec původem ze Somálska, kde žil doposud celý svůj život, má tam také šest sourozenců. V Somálsku jsou ale stále válečné nepokoje, jelikož tam probíhá občanská válka. John se bál o svůj život, necítil se doma vůbec bezpečně, protože, jak on sám říká, všude byli teroristi. Nemohl si hrát, nemohl se svobodně pohybovat venku, nemohl ani chodit do školy, protože ji bojovníci zbourali. Z těchto důvodů se John v roce 2017 rozhodl, že svou zemi opustí a odjede do nějaké bezpečnější a svobodnější země.

Ze Somálska odcestoval spolu se svými kamarády autobusem do Etiopie a dále do Súdánu. Z něj pak šli všichni společně několik dní pěšky do Libye, odkud se lodí dostali do Itálie. Tam se s přáteli rozdělil, oni odcestovali do Frankfurtu nad Mohanem a John měl odjet o pár dní později autobusem z Milána za nimi. Do Německa však již nedorazil, z autobusu vystoupil v Praze a po několikadenním potulování si ho všimla hlídka Policie ČR, přes kterou se John dostal do ZDC.

Podle jeho vlastních slov je v České republice spokojený, velice se mu u nás líbí a chtěl by tu minimálně několik dalších let žít a pracovat. Jediné, co ho trápí je fakt, že tu s ním není jeho rodina. Z toho důvodu je občas velice smutný, protože se mu po svých příbuzných stýská, nicméně lidé v ČR jsou podle něj velice hodní a je mu u nás dobře. John je tmavé pleti, ale nikdy se tu prý nesešel s žádným rasistickým chováním vůči své osobě. Je v občasném telefonickém kontaktu s matkou. V ZDC se cítí spokojeně, postupně si také osvojuje základy českého jazyka. V této činnosti je ovšem v porovnání s ostatními poměrně slabý. Většina klientů, kteří jsou v ZDC kratší dobu, mluví česky lépe. Jazyk je tak pro něj určitá překážka, ale John se hodně snaží se zlepšovat, a to se mu daří. Vše, co potřebuje, si říct umí a jediné, v čem je občas problém v komunikaci s ním, je špatná výslovnost, a proto je někdy složité mu rozumět. John je praktikující muslim. Ve svém pokoji má kobereček, na kterém se každý večer modlí a v rámci dodržení zásad svého náboženství také nejí vepřové maso. Hovoří somálským jazykem, arabsky a trochu anglicky.

Je to spíše samotářský typ, ale rád se pobaví i s ostatními. Občas umí být také hodně impulzivní, postupně se však v tomto ohledu zlepšuje a dokáže se krotit. Vážnější konflikt měl během svého pobytu v zařízení jen jeden, když po něm chlapec afghánské národnosti házel kamení. Kvůli tomu se spolu pak docela ostře poprali, od té doby má John dokonce

---

³ V rámci zachování anonymity klientů byla změněna všechna jména.

jizvu na levé paži. V ZDC se všemi jinak vychází dobře, nedělá si žádné nepřátele. Jediný problém vidí u některých chlapců, kteří přicestují z Afghánistánu, protože jsou podle něj málo inteligentní a neumějí se příliš dobře chovat. Nechce však házet všechny do jednoho pytle, protože někteří jsou chytrí a hodní.

Občas si John povídá raději s vychovateli než s ostatními klienty. Hledá v nich oporu, když se necítí dobře. Velice dobrý vliv na něj mají jeho koníčky, např. poslech hudby, moderní tance, ale především fotbal. Ten hraje rád jak aktivně, tak na herní konzoli. Stejně tak se rád na kopanou dívá i v televizi. Chodí na střední odborné učiliště zaměřené na truhlářské a čalounické práce. Ve svém volném čase také rád navštěvuje nejruznější vzdělávací přednášky, na kterých se naučí nové věci, získá nové vědomosti a v neposlední řadě se mu díky tomu zlepšuje čeština.

5.4.2 Kazuistika č. 2

Nickovi je šestnáct let, narodil se v Albánii, kde také do svých patnácti let žil. Má tři sestry a jednoho staršího bratra, se kterým se na začátku roku 2018 rozhodl odejít ze své země za lepším životem.

Nick pochází z velice chudé albánské rodiny. Jeho rodiče jsou téměř negramotní a také zdravotně indisponovaní, a proto ani jeden z nich nechodí do práce. Nickova rodina žije na venkově, v malé vesničce ve střední Albánii. O chod domácnosti se starají především Nickovi sestry, které celou rodinu také živí. Finančně jim pomáhal také Nickův strýc, který měl vlastní obchod, o který ale z neznámých důvodů přišel. Do školy chodil Nick každý den pěšky, přičemž jedna cesta trvala dvě hodiny. Nejezdil tam totiž žádný autobus, a auto ani traktor neměli. Jak Nick sám říká, téměř pokaždé přišel do školy špinavý, protože tam nikde není asfalt, a tak musel chodit po polních cestách, které byly často rozbahněné. Podle Nicka tam byla také vysoká míra kriminality a zejména krádeže byly naprosto běžné. Celkově si byl velmi dobře vědom toho, že žije ve velké chudobě a že ho v jeho zemi nečeká dobrá budoucnost, a tak se spolu s bratrem rozhodli, že odejdou do nějaké bohatší evropské země, kde se budou moci žít spokojenější život. Svým odchodem chtěli rovněž pomoci svým sestrám, které tak mohou vydělané peníze použít více pro své potřeby a potřeby rodičů.

Peníze na cestu pryč jim půjčil strýček, který zařídil, že Nicka a jeho bratra odvezou ze země nějací převaděči. Ti je v březnu 2018 naložili do dodávky a odvezli je do Maďarska, kde měli krátkou pauzu a pokračovali dál. Protože Nick s bratrem již neměli

další peníze, aby v cestě pokračovali, převaděč se je rozhodl vysadit v České republice. Zřejmě je dovezl přímo na letiště v Praze a tam je odkázal na policii. Takto se potom dostali oba bratři do ZDC.

Nick říká, že neměli jasně daný cíl, kam by chtěli dojet a jsou rádi, že tady mohou být. Nick se tady cítí dobře a spokojeně, zdejší život se mu zamlouvá. Při vzpomínce na podmínky, ve kterých žil celé dětství, je skutečně vděčný, že tu může být. Má velmi dobré návyky v péči o domácnost i o vlastní osobu. Sám od sebe poctivě uklízí a stará se o svůj vzhled.

Česky se Nick naučil velice dobře během jednoho roku, ale byl schopen se bez problémů dorozumět už zhruba po čtyřech měsících. Ačkoli je Nick poměrně konfliktní člověk, který rád pošťuchuje a provokuje druhé, má v ZDC i mimo něj několik kamarádů. A když chce, tak je velice společenský. Má časté výkyvy nálad, čas od času nedokáže plně ovládat své emoce a chování, které někdy hraničí s drzostí. Nicméně vždy si své chyby uvědomí a umí se za ně omluvit a napravit je. Zároveň někdy cítí nedostatek porozumění a respektu ze strany okolí, což je pro něj vyčerpávající. Mnoho konfliktů, jichž je Nick účastníkem, má v jeho očích původ v nějaké nespravedlnosti. Jakmile mu připadá nespravedlivý např. trest za něco, co provedl, nebo třeba rozdělení úkolů, často s tím má problém.

V budoucnu by si tady rád našel dobré zaměstnání, aby mohl část vydělaných peněz posílat své rodině do Albánie. Zatím však neví, v jakém oboru by rád pracoval. Zatím stále dochází do školy v rámci ZDC, kde patří spíše k podprůměrným studentům. Ve volném čase rád sportuje, baví ho především fotbal a volejbal, neodmítne ani možnost výletu na kole. Také moc rád poslouchá muziku, sleduje filmy a s radostí se účastní všech nabízených sportovních i kulturních aktivit. Nick vyznává islámské náboženství, ale nedodržuje všechny jeho zásady, např. jí vepřové maso, nedrží půst během ramadánu atd.

5.4.3 Kazuistika č. 3

Ben je sedmnáctiletý chlapec původem z Jemenské republiky, která se nachází na jihu Arabského poloostrova. Jeho příběh se trochu liší od příběhů většiny ostatních klientů ZDC. Ben sice pochází z málo rozvinuté země, kde většina lidí pracuje v zemědělství a téměř polovina všech obyvatel je negramotná, ale to není jeho případ. Benova rodina je dobře zaopatřena a dostává se jí kvalitního vzdělávání na soukromých školách. To vše díky

tomu, že jeho otec pracuje jako poslanec v parlamentu. Dokáže tak rodinu finančně zabezpečit.

Ben má celkem čtrnáct sourozenců. Tak vysoké číslo je dáno tím, že v Jemenu je naprosto běžná polygamie⁴ a jeho otec tak může mít více žen. Má dvě, s jednou mají osm dětí a s druhou sedm, mezi které patří právě Ben. Díky dobré rodinné finanční situaci si v Jemenu žil velmi dobře. Chodil na prestižní soukromou školu, měl mnoho volnočasových aktivit i spoustu kamarádů. V roce 2015 však začala v Jemenu válka, protože Jemenskou republiku začala napadat a ohrožovat Saúdská Arábie. Válečné boje trvají do dnes. Benova rodina byla ve velkém ohrožení i kvůli otcově angažovanosti v politice, a proto často měnila bydliště. Když byli dva Benovi bratři krátce po sobě přepadeni, poslal ho otec v roce 2016 ze strachu o jeho život za přítelem do Egypta. Tam žil přibližně rok a půl, chodil tam do školy a byl tam spokojený. Na začátku roku 2018 se musel otcův přítel přestěhovat do Švýcarska a Ben se rozhodl, že také odcestuje do Evropy a začne tam nový život. Z Egypta odletěl do Turecka a přes Libanon a Srbsko se dostal do České republiky. Vzhledem k tomu, že měl díky otci diplomatický pas, nemusel se v žádném z těchto států prokazovat vízem. Až v na letišti v Praze byl zadržen kvůli absenci víza a umístěn do ZDC.

Benova cesta do Evropy neměla žádný konkrétní cíl, a tak je rád, že může být v ČR. Moc mu tady líbí a je to podle jeho slov nejlepší evropská země. Chtěl by se naučit perfektně češtinu, dostudovat tady a následně pracovat. Nelíbí se mu, že byl zařazen do osmého ročníku základní školy, protože jeho znalosti jsou podle něj daleko lepší a také si moc nerozumí se svými spolužáky, kteří jsou, jak on říká, stále ještě děti, zatímco on se cítí jako dospělý mladý muž. Jeho školní výsledky skutečně odpovídají tomu, že svými vědomostmi je dál. V předmětech jako je matematika, fyzika, chemie nebo třeba angličtina vyniká. Jediným problémem je v některých předmětech nedostatečná slovní zásoba, ale i v té dělá velké pokroky.

Na jaře 2019 úspěšně složil srovnávací zkoušky, na jejichž základě mu bylo uznáno vzdělání ze země původu na úrovni základní školy. Od září 2019 tak bude moci nastoupit na střední školu. Přihlášky si podal dvě, jednu na všeobecné gymnázium a jednu střední školu specializovanou na obor letectví. Jeho snem je totiž stát se pilotem, nebo alespoň pracovat na letišti, protože letadla ho fascinují a zajímá se o ně od malička. Ben je stále v kontaktu se svou rodinou. Její členové se aktuálně nachází v několika evropských zemích,

---

⁴ Manželství s více jedinci opačného pohlaví, v tomto případě se ženami.

a tak se mu nabízí možnost odjet a žít alespoň s částí své rodiny. On však Českou republiku opouštět nechce, je zde spokojený a vděčný za příležitost, kterou dostal.

Ben je velice inteligentní, schopný, slušně vychovaný a přátelský chlapec. V kolektivu klientů je oblíbený, stejně jako v kolektivu autorit. Nevyhledává žádné konfliktní situace, naopak se jim snaží spíše předcházet. Je nesmírně uvědomělý, poctivě se učí a často má zvědavé dotazy hlavně na, pro něj neznámá, nová česká slovíčka. Češtinu si Ben osvojuje velice rychle a jeho slovní zásoba je po jednom roce stráveném v ČR na vynikající úrovni. Občas má pochopitelně problém s výslovností či skloňováním, ale jsem přesvědčený, že to nebude trvat dlouho a odstraní i tyto nedostatky. Je také velmi dobře sociálně zdatný, nebojí se komunikovat s cizími lidmi, mnohokrát se přidal ke skupině neznámých chlapců, aby si s nimi mohl zasportovat. Na sportovní a pohybové aktivity je totiž velmi nadaný. Jeho vášní je fotbal, který hraje velmi dobře, umí perfektně plavat a také rád jezdí na kole a hraje volejbal nebo tenis. Je výborně jazykově vybavený, mluví plynule třemi jazyky – arabsky, anglicky a česky. Ben je praktikující muslim, každé ráno brzy vstává a modlí se. Má svůj vlastní kobereček i modlicí úbor. Nejí vepřové maso a v rámci možností a podmínek se snaží dodržovat všechny tradice, které vyznává jeho náboženství. Jediný problém měl zpočátku pobytu, kdy v ZDC byla také jedna dívka. Nic takového jako je, bydlení pod jednou střechou s cizí dívkou on ve své zemi nezažil. V Arabském světě jsou životy mužů a žen prakticky neustále odděleny a už vůbec tam neexistuje, aby muž na ženu sahal, byť třeba jen podáním ruky. Proto byl z její přítomnosti Ben nejdříve trochu nespokojen, nicméně zvykl si a s onou dívkou měli časem velmi hezký přátelský vztah.

Ben často vzpomíná na svůj život v Jemenu, konkrétně tedy na ten život před válkou. Chybí mu rodina a volnost, kterou měl. Pojítkem k jeho rodině jsou pro něj i dlouhé vlasy, které si nechce nechat ostříhat. Stejně tak pro něj má velkou hodnotu jemenská chlapecká uniforma, kterou nosí při zvláštních příležitostech i tady, např. pokud je v Jemenu statní svátek, ale také když má třeba jeho maminka narozeniny. On i celá jeho rodina sní o tom, že jednou válka v Jemenu skončí a oni se všichni společně vrátí do své rodné země. Do té doby je však rozhodnutý, že bude žít v České republice plnohodnotný život, bude zde studovat, najde si zaměstnání a rád by tu jednou založil rodinu.

5.4.4 Kazuistika č. 4

Danielovi je šestnáct let, narodil se na Ukrajině, kde má svou rodinu a do svých patnácti let tam žil. Jeho příběh je úplně odlišný, od všech ostatních, protože Daniel nepřicestoval do České republiky z důvodu strachu o život, ani z důvodu špatných životních podmínek. Podle jeho vlastních slov se měl na Ukrajině velmi dobře, nežil v oblasti žádných nepokojů a jeho rodina měla poměrně obyčejný život. Když bylo Danielovi dvanáct let, jeho rodiče se rozvedli, ale po dalších dvou letech se opět vzali a nyní žijí stejně spokojený život jako dřív. Na začátku roku 2018 se Danielovi rodiče rozhodli, že ho pošlou do České republiky, protože se k nim doneslo, že u tady přijímáme uprchlíky a je tu o ně dobře postaráno. V březnu 2018 tak Daniel a jeho otec odjeli vlakem z Ukrajiny přes Polsko do Česka, konkrétně do Prahy. Tam se otec od Daniela odpojil a vydal se zpátky na Ukrajinu. Ještě předtím koupil Danielovi jízdenku do Zastávky u Brna, kde se nachází přijímací středisko pro uprchlíky, což si prý otec zjistil doma přes internet. Daniel tam dojel a odsud byl převezen zpět do Prahy do ZDC.

Celá tato situace vznikla z jednoho jediného důvodu, a tím je studium. Hlavním cílem Danielova příjezdu do České republiky bylo vystudovat zde střední a následně vysokou školu. V Danielově domovině je velmi obtížné dostat se na státní vysokou školu, protože tam se dostane jen zlomek těch úplně nejchytřejších studentů, a tudíž je šance na přijetí minimální. Soukromou školu by si zase Danielova rodina nemohla dovolit z ekonomických důvodů. Vzhledem k tomu, že jediným důvodem k odchodu do ČR bylo dostupnější studium, není moc pravděpodobné, že u nás bude moci Daniel zůstat. V současnosti (jaro 2019) je situace taková, že žádost o azyl soud zamítl, načež Daniel podal kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu, který může původní rozhodnutí zrušit. Výsledek tohoto procesu by měl být znám během podzimu 2019.

Daniel má ze všech současných klientů ZDC k našemu českému smýšlení a kultuře nejblíže. Stejně tak má oproti ostatním alespoň malou výhodu v jazyce. Mluví slovanskými jazyky – ruštinou a ukrajinštinou, a proto je pro něj snazší učit se další slovanský jazyk, tedy češtinu. V českém jazyce dělal od začátku velké pokroky a zhruba po roce mluví česky téměř dokonale. Mezi jeho zájmy patří především inline bruslení, jízda na kole a poslech hudby. Velmi rád také navštěvuje fitness centrum. Je žákem jedné pražské základní školy, na které chodí do osmé třídy. Při přípravě do školy je poctivý, vše zvládá samostatně. Školní prospěch má velmi dobrý, nejvíce ho baví matematika a angličtina, kterou je schopen se zdatně domluvit.

Daniel je spíše introvertní typ, často je rád sám se sebou a potřebuje mít svůj klid. Navzdory tomu je velice přátelský a umí být také společenský. Když na to má náladu, vymýšlí s ostatními různé zábavné hry nebo spolu s ostatními prostě jen sleduje televizi a povídá si s nimi. Velice rád se seznamuje s novými lidmi, zejména s nově příchozími klienty. A pokud nový klient hovoří rusky, nemá Daniel problém pomoci s překladem a s tlumočením. Rád si s novým klientem povídá a pomáhá mu. Když se do ZDC na krátkou dobu dostala šestiletá dívka mluvící pouze rusky, Daniel se choval naprosto perfektně. Dívence vysvětlil všechno důležité, uklidnil ji a dlouhé hodiny si s ní povídal a hrál s ní hry. Celkově se o něm dá říct, že je to vstřícný, ochotný, inteligentní a cílevědomý mladík. Umí být i neslušný a drzý, umí dát najevo svoji nadřazenost vůči ostatním klientům (např. v ovládnutí českého jazyka či inteligenci) a umí se také naštvat. Když se mu něco nelíbí, nebojí se to říct a občas má tendence prosazovat svoji pravdu, ačkoli reálně pravdu nemá. Všechny tyto špatné vlastnosti jsou ale výrazně potlačeny vlastnostmi pozitivními, které se u Daniela projevují daleko častěji.

Danielovi se v Praze i obecně v České republice moc líbí. Rád zdejší prostředí porovnává s tím, které zná z Ukrajiny. Dokáže ocenit architekturu, památky a také mentalitu českých obyvatel. Sice tvrdí, že v porovnání s Ukrajinci jsou Češi mnohem línější, ale přesto je má rád. A je to podle něj další důvod (kromě studia), proč by tu chtěl zůstat a žít spokojený život. Občas zavzpomíná na svůj domov a svou rodinu, kterou mu připomíná mimo jiné křížek, který mu dala jeho maminka. U Daniela je vidět, že má kulturně, i celkovým smýšlením, k Česku daleko blíže než klienti, kteří do ZDC přijdou z Afriky nebo z Asie. Jeho adaptace na naše prostředí, kulturu a tradice je, a případně ještě bude, tím pádem mnohem jednodušší a rychlejší.

5.4.5 Kazuistika č. 5

Fernando je patnáctiletý chlapec původem z Luandy, hlavního města Angoly. Z jihu Afriky do středu Evropy přicestoval spolu se svým starším bratrem. Fernando žil ve své zemi spokojený život, nic mu tam nechybělo. Měl spoustu kamarádů, chodil do školy a doma měl milující rodinu – spolu s otcem, matkou a starším bratrem, o kterém jsem se již zmínil, ještě další čtyři sourozence.

Matka pracovala jako farmaceutka a otec v armádě, konkrétně měl na starosti transporty většího množství peněz, nejčastěji do Konga. Otec už ale tuto práci nechtěl dále dělat, a tak své zaměstnání opustil. Tím se ale bohužel dostala jeho rodina do problémů.

Jednou přišel k nim domů otcův kolega z práce a varoval Fernandovy rodiče, že jsou v nebezpečí, protože otec prý ví příliš mnoho informací a jeho zaměstnavatelé se ho chtějí zbavit. Zanedlouho potom otec někam utekl, Fernando neví, kam přesně, ale je si jist, že do bezpečí. S otcem se totiž po několika dnech telefonicky spojil. Přestože mu otec neřekl, kde se nachází, byl v pořádku. Stejný otcův kolega poté varoval matku, že i jí a dětem hrozí nebezpečí, protože po útěku otce půjdou ti lidé po jeho rodině. Fernandův otec celé rodině vzkázal, ať utečou z Angoly pryč. Jeho kolega pak matce nabídl, že může dvěma dětem pomoci a dostat je do bezpečné země, všechny ale pryč dostat nedokáže. Matka proto rozhodla, že dva nejstarší synové, Fernando a jeho starší bratr, pojedou s kolegou jejího manžela do Evropy. Ona sama mezitím spolu s ostatními dětmi také odešla z domu pryč. Fernando neví, kde přesně jeho matka a zbylí sourozenci jsou, ale dokázal se s nimi telefonicky spojit a ví, že jsou všichni v pořádku.

On sám se v zemi původu nesetkal s žádným nebezpečím ani násilím, pouze poslechl rady matky, aby z Angoly odešel. Asi měsíc před jeho odjezdem ho prý v Luandě přepadli nějakí zloději, ukradli mu telefon a nevelkou peněžní hotovost, ale podle Fernanda to s otcovými problémy nijak nesouviselo. Loupeže jsou tam prý bohužel naprosto běžné. Při tomto incidentu se Fernandovi naštěstí nic nestalo, a tak mohl o několik týdnů později ze své domoviny odcestovat. Nejprve odjeli autem na nějaký angolský statek, kde několik dnů čekali, až se vyřídí všechny dokumenty potřebné pro odjezd ze země. Když bylo všechno vyřízené odletěli chlapci s otcovým přítelem do Evropy. Ten měl pravděpodobně dopředu vymyšlené, že hochy dopraví do České republiky. Podle Fernanda totiž nikde vůbec neváhal a věděl, kam má jít. Oba chlapci si dokonce myslí, že uměl mluvit česky, ale to tenkrát ještě nemohli stoprocentně poznat, protože oni ještě česky neuměli. S jedním přestupem tedy přiletěli do Česka a následně jeli z Prahy autobusem do Brna, kde je rodinný přítel nasměroval do Zastávky u Brna a řekl, že tam o ně bude postaráno. Odtamtud byli hoši přesunuti do ZDC v Praze.

Českou republiku předtím Fernando neznal, nevěděl, kam jede, ale věřil otcově kolegovi, protože to byl blízký dobrý rodinný přítel, a věděl, že zůstat v Angole je pro něj nebezpečné. Odjet z domova se mu vůbec nechtělo a bylo to pro něj nesmírně těžké. Stále je to velmi mladý chlapec a není divu, že se mu v patnácti letech stýská po rodičích a po sourozencích.

O to víc je obdivuhodné, jakým způsobem se Fernando v České republice adaptoval. Během tří měsíců se zvládl naučit češtinu na takové úrovni, že byl schopen se

domluvit na nejrůznějších, často i poměrně komplikovaných, věcech. Do ZDC přišel v září 2018 a na Vánoce už mluvil lépe než většina klientů, kteří tam byli podstatně delší dobu. Do té doby ovládal pouze portugalsštinu, která je jeho rodným jazykem, a trochu angličtinu. I proto byli všichni příjemně překvapeni, jak rychle se dokázal naučit neznámý cizí jazyk, který s jeho rodnou řečí nemá vůbec nic společného.

Fernando je velice inteligentní chlapec. Zatím dochází do školy při ZDC, kde má vynikající výsledky. Všechny předměty zvládá naprosto bez problémů. Je zvědavý, často se chodí ptát na nejrůznější otázky, rád se učí s vychovateli, ale i sám. Jeho nejcennější vlastností je, že si věci, které se naučí si dokáže zapamatovat dlouhodobě. Nejvýrazněji se to projevuje při učení českému jazyku, ale stejně tak to platí pro faktické informace. Kromě toho, že je chytrý a bystrý, je také velmi přátelský. Neustále si chce s někým povídat, vyhledává společnost, a proto ho mají všichni rádi a má hodně kamarádů. Miluje humor, neustále vymýšlí nějaké legrácky a vtipy, kterými baví ostatní. Stejně tak si umí udělat legraci i sám ze sebe, např. má často vtipné připomínky ke své barvě pleti.

V České republice se mu moc líbí, obdivuje památky, na které se rád chodí koukat při procházkách po Praze. Říká, že tu jsou hodní lidé, a dokonce se mu ještě nestalo, že by někdo narážel na jeho barvu pleti, s čímž tak trochu v zemi bělochů počítal. Na Česku se mu líbí ještě jedna věc, o které si rád povídá, a to jsou místní dívky. Tvrdí, že tak hezké holky jako u nás, nikde jinde neviděl. Obecně v porovnání s Angolou je u nás prý mnohem bezpečněji, protože v Angole sice jsou města, kde se žije dobře, ale jsou tam i taková, kde je velká kriminalita a bezpečno tam rozhodně není. Podobnost vidí Fernando v systému a úrovni vzdělávání. Kvalita vzdělávání v Angole určitě není špatná, protože oba bratři jsou na svůj věk velice vzdělaní. Fernando chodil sedm let do jakési základní školy, následně studoval dva roky další stupeň školy a vybral si obor medicína a ošetrovatelství. Ve studiu tohoto oboru by v budoucnu chtěl pokračovat i tady a jednou by se rád stal lékařem.

Fernando má všechny předpoklady, aby se jednou úplně začlenil do české společnosti. Ze své země uprchl kvůli nebezpečí, které mu hrozilo, a protože se v České republice cítí dobře, chtěl by tu zůstat, vystudovat, najít si dobrou práci a žít tady spokojený život. Jediné, co ho trápí, je to, že není v kontaktu se svou rodinou. S kamarády z Angoly si dopisuje, ale na matku, otce ani ostatní sourozence funkční kontakt už bohužel nemá.

5.4.6 Komentář ke kazuistikám

Každý z těchto chlapců je velká osobnost. Někteří z nich v životě zažili mnoho špatných věcí a už jen fakt, že se museli bát o svůj život, je určitě poznamenal na celý zbytek jejich života. Všichni klienti, kteří do ZDC přijdou si musí zvykat na nová pravidla, nové lidi kolem sebe, a nakonec vlastně i na novou zemi, ve které najednou žijí. Spousta z nich v České republice zůstat nechce, chtějí se dostat nejčastěji do Německa nebo do Francie, protože tam mají známé, příbuzné nebo kamarády. Někteří tam nikoho nemají, ale přesto chtějí více na západ, jelikož to byl jejich plán a u nás zůstali omylem. Nic takového se ovšem netýká těchto pěti chlapců. Všichni jsou vděční, že dostali šanci začít v České republice nový život. Někteří by se jednou rádi vrátili ke svým rodinám, což je pochopitelné, ale pokud by ta možnost v budoucnu nebyla, rádi by tady zůstali.

Je až neuvěřitelné, jak rychle si člověk dokáže osvojit cizí jazyk, navíc tak těžký jazyk, jakým je čeština. Rychlost je samozřejmě závislá na inteligenci jednotlivých klientů, ale většina z nich se česky naučí v opravdu krátké době. Záměrně jsem vybral těchto pět chlapců z různých koutů světa a záměrně jsem vynechal jednu část klientů, která je v posledních letech v ZDC nejhojněji zastoupená. Této skupině se budu věnovat níže. K těmto pěti hochům je třeba říct, že se všichni chopili příležitosti, kterou dostali, přizpůsobili se zdejšímu poměrům, zvykům a kultuře a já nepochybuji o tom, že z nich i v budoucnu budou dobří lidé, kteří si Českou republiku zamilují a budou hrdí na to, že zde mohou žít.

5.5 Klienti z Afghánistánu

Do ZDC se dostanou děti a mladiství z nejrůznějších států světa. Jedna země v tomto ohledu ale naprosto jednoznačně vede, tou zemí je Afghánistán. Jinak je původ nejčastěji příchozích víceméně rovnoměrně rozložen mezi Afriku, Asii (kromě Afghánistánu) a jihovýchodní Evropu. Jako příklad uvedu některé konkrétní státy. Z Afriky je to Kongo, Angola, Nigérie; z Asie Čína, Vietnam, Ázerbájdžán; z Evropy Albánie či Arménie. Nicméně se ale do ZDC mohou dostat nezletilí z jakékoli země na světě a pobývat tam, než se vyřeší jejich návrat do vlasti nebo než si je třeba vyzvednou zákonní zástupci. Já jsem zde zmínil ty státy, jejichž zástupci v ZDC zůstávají delší dobu, protože zpravidla utíkají ze svých rodných zemí.

Afghánští chlapci se do Evropy dostávají nejrůznějšími způsoby. Často využívají převaděče, kteří je vozí auty, přičemž jim seženou falešné doklady, a tím pádem nemají

problém s přechodem státních hranic. Další častý způsob je doprava lodí, zpravidla přes Itálii. Tento způsob dopravy využívají často také Afričané. Úplně nejčastější způsob dopravy Afghánců po Evropě je cestování v kamionech, kde jsou schopni vydržet i několik dní bez jídla a pití. Ti, na které pak řidič kamionu či policejní kontrola na území České republiky narazí, a zároveň jim ještě nebylo osmnáct let, skončí s velkou pravděpodobností v ZDC. Bohužel často dochází k situaci, kdy se nalezcenci nepřiznají ke svému skutečnému věku a tvrdí, že jsou mladší, než ve skutečnosti jsou. Těmto lidem, kteří u sebe obvykle nemají žádné doklady totožnosti, se pak těžko skutečný věk dokazuje. Zkoušky věku se u některých sice provedou, ale trvá to dlouhou dobu a výsledky stejně nejsou stoprocentní.

Afghánští chlapi (záměrně píši chlapi, protože dívky z Afghánistánu v ZDC nebývají) jsou často příčinou všelijakých konfliktů, od slovního až po fyzické napadání. Obecně lze říci, že právě uprchlíci z Afghánistánu bývají nejproblémovější a nejrizikovější klienti v ZDC. Často přijedou ve velmi špatném stavu – zapáchají, jsou špinaví a zanedbaní, mívají vši, někteří také vyrážky po celém těle. U několika z nich se dokonce potvrdilo podezření na svrab, tedy vysoce infekční kožní onemocnění. Hrozí tak nebezpečí nákazy ostatních klientů i pracovníků ZDC. Proto je nutné při takovýchto situacích dodržovat přísná opatření a držet tyto klienty na izolovaném pokoji, kde se jim dostává potřebné zdravotnické péče. Většina z afghánských klientů nedisponuje příliš vysokým intelektem ani empatií. To ostatní klienty někdy dokáže naštvat, protože se k nim Afghánci chovají nevhodně a myslí si, že si mohou dělat, co chtějí. Někteří si dokonce myslí, že když přišli do Evropy, tak budou mít všechno zadarmo, protože podle nich se v Evropě mají všichni dobře a můžou mít všechno, na co si vzpomenou. Nejednou se stalo, že přišel chlapec za vychovateli s tím, že potřebuje nový telefon, a řekl: „Evropa má přece peněz dost.“ I takto si bohužel někteří z nich představují evropský život.

Většina utečenců z Afghánistánu se do českého zařízení dostane omylem, protože téměř všichni mají namířeno do Německa, kde už na mnohé z nich čekají příbuzní nebo známí, kteří se tam již dříve dostali. Proto není vůbec výjimkou, pokud se klienti nevrátí ze samostatné vycházky a utečou směr Německo. V mnoha případech jen zneužijí sociální a zdravotní péči, o které jsem se zmiňoval výše, a poté, co se v ZDC dají do pořádku a naberou psychické i fyzické síly, utečou pryč. Ti, kteří usoudí, že v České republice chtějí zůstat a váží si péče, které se jim v ZDC dostává, se snaží naučit se dobře česky, chovat se slušně, dodržovat místní zvyky a pravidla a třeba si také najít brigádu, čímž se zase o něco více začlení do české společnosti.

Rozhodně nemůžeme všechny mladíky afghánského původu házet do jednoho pytle, protože někteří se od začátku chovají velice slušně a zdvořile. Umí být vděční za pomoc a péči, které se jim dostává. Ne všichni však dokážou přijmout pravidla a způsob života v rámci ZDC i České republiky. Většina to bohužel nezvládá, vyvolává spory a dříve či později stejně ze zařízení uteče. Je důležité ale zmínit chlapce, kteří se českému životu plně přizpůsobili, nyní už opustili ZDC a sami si vydělávají na svůj život v České republice.

5.6 Výchova v ZDC

Výchovný proces je rozdělený na dvě základní části.

První z nich trvá zpravidla čtyři týdny a je to pobyt nově příchozího jedince na diagnostickém oddělení. Během tohoto období nový klienti hned také nastoupí do místní školy. Na diagnostickém oddělení probíhá osvojování si základních sociálních, kulturních, případně i hygienických návyků. Vychovatelé s klienty tráví hodně času a učí je to nejdůležitější pro pobyt v ZDC i život v České republice obecně. Od úplného začátku na klienty všichni mluví česky, protože naučit se češtinu je pro nově příchozí základní předpoklad budoucí života u nás. Samozřejmě, že si pracovníci pomáhají základními slovíčky v angličtině případně jiném jazyce, kterému by nový klient mohl rozumět. Pokaždé však všechno zazní v češtině, aby mohl začít neznámý jazyk vstřebávat. Každý si češtinu osvojuje různým tempem, ale základní slovíčka všichni pochyť a začnou používat během několika dnů. Na diagnostickém oddělení se klade velký důraz na čistotu a hygienu. Je třeba kontrolovat úklid pokoj i společných prostor, kde se klienti schází a hraje hry, koukají na televizi nebo si jen povídají. Pečlivý úklid a čistota jsou dalším předpokladem pro kvalitní a smysluplný pobyt v zařízení.

Vychovatelé pro všechny nové děti připravují zajímavé programy, aby se nenučili a zároveň načerpávali zkušenosti a osvojovali si různé dovednosti. Častou zábavou jsou ruční práce, konkrétně vyrábění nejrůznějších dekorací a ozdob, které jim zpříjemní chvíle strávené na diagnostickém oddělení, a navíc mají dobrý pocit, že si to tam zkrášlili sami a nemají tendence to ničit. Mezi ruční práce, které se k tomuto účelu využívají patří vystříhování a obecně práce s nůžkami, která je i pro spoustu starších dětí složitá a musí se jí naučit. Pracují také s lepidlem a různými barvičkami, ze kterých dokáží vytvořit povedené výrobky. Další manuální činnost je ku příkladu šití a vyšívání, které se také většina z nich učí poprvé. O to více však později tuto schopnost ocení, když si umějí sami zašít roztržené tričko nebo kalhoty.

Na diagnostickém oddělení platí přísnější pravidla než při pozdějším dlouhodobém pobytu. Denní režim (budíček, večeřka) je sice víceméně stejný, ale děti u sebe např. nemohou mít mobilní telefony, což bývá pro některé problém. Mobilní telefony mají jen na omezený, předem stanovený, čas a poté ho musejí zase odevzdat vychovateli. Také se nemohou stýkat s ostatními dlouhodobými klienty. Vše souvisí s tím, aby se soustředili na svou aklimatizaci v ZDC, učili se, zdokonalovali se v českém jazyce a učili se ve tak, jak jim je to vysvětlováno od pracovníků ZDC. V případě, že trávili veškerý čas s telefonem v ruce nebo společně s ostatními, kteří by je mohli hned ze začátku „zkazit“, byl by jejich pobyt na diagnostickém oddělení neefektivní a do určité míry by vlastně ztrácel smysl.

Po přibližně čtyřech týdnech se z diagnostického oddělení klient přesouvá na oddělení pro klienty s dlouhodobým pobytem. Zde už přichází do styku s ostatními „zkušenějšími“ dětmi, alespoň tedy, co se týká zkušeností ze ZDC. Na tomto oddělení už pobyt volnější, ale přesto mají všichni klienti mezi sebe rozdělené služby na úklid a na chod oddělení. Na tomto oddělení už mají také propracovanější kreditový systém, který spočívá v dodržování plnění každodenních povinností. Týká se to přípravy do školy, plnění služeb na úklid, dodržování pravidel, chování, dodržení večeřky a tak dále. Při splnění jednotlivých složek dostávají body, které se na konci každého týdne sčítají. Pokud však děti nedodržují pravidla, chovají se nevhodně či třeba nedodrží večeřku, jsou jim body strženy. Tento kreditový systém děti motivuje k práci a správnému chování. Za dostatečný počet kreditů mají možnost prodloužené samostatné vycházky či získání nějakých nevelkých částek v rámci kapesného. Samostatné vycházky mohou klienti využívat ve stanovených dnech a časech, přičemž v pátek a v sobotu bývají pochopitelně delší. Délka a frekvence samostatných vycházek závisí také na věku.

Nejzajímavější jsou pro klienty možnosti různých aktivit mimo ZDC, na které mohou docházet samostatně. Nejčastěji mají zájem o sportovní tréninky (především fotbal, florbal, volejbal či box), dále rádi chodí do fitness center a do bazénů. Někteří z nich mají i na brigádu, kde si vydělají nějaké peníze, za které si následně kupují nové telefony či třeba kvalitní oblečení. Mohou také docházet do míst, kde se setkávají se svými krajany, kde se seznamují a navzájem si pomáhají v rámci jejich pobytu v České republice. Klienti mají také možnost navštěvovat různé výstavy a prohlídky. Tyto akce často organizuje Organizace pro pomoc uprchlíkům, aby jim usnadnila pochopení a přizpůsobení se české kultuře.

I na tomto oddělení se vychovatelé klientům věnují s velkou péčí a trpělivostí, pomáhají s různými záležitostmi, které je překvapí, protože jsou pro ně nové. Jedním z nejdůležitějších cílů vychovatelů je naučit děti respektu. Respektu k autoritám, ale především k sobě navzájem, aby děti uznávali jeden druhého mezi sebou, i když má každý svoje chyby a nedostatky.

5.7 Shrnutí výsledků výzkumu

Tabulka č. 1 (Chci se po opuštění ZDC usadit v ČR?)

	Klient 1	Klient 2	Klient 3	Klient 4	Klient 5
ano	✓	✓	✓	✓	✓
ne					

Zdroj: autor práce (vlastní výzkum)

Všech pět dotazovaných klientů odpovědělo, že by rádi žili v České republice i po ukončení pobytu v ZDC, našli si zde práci a třeba i založili rodinu. Někteří ale čekají, jak se vyvine situace v jejich rodné zemi. V případě, že by tam v budoucnu bylo bezpečno vrátili by se tam kvůli své rodině. Vzhledem k tomu, že všichni dotazovaní uvedli, že chtějí v České republice zůstat a hlavně pracovat, ukazuje to správné vedení k těmto věcem ze strany ZDC. Velkou měrou k tomu přispívá např. výběr správné školy, kde je cizinec v každodenním kontaktu s českými dětmi, může lépe vnímat jejich myšlení a začlenit se mezi ně.

Tabulka č. 2 (Komunikace na začátku pobytu)

	Klient 1	Klient 2	Klient 3	Klient 4	Klient 5
angličtina	✓	✓	✓		✓
překladač na telefonu				✓	✓
ruce, gesta	✓	✓	✓	✓	

Zdroj: autor práce (vlastní výzkum)

Na otázku, jak se klienti dorozumívali, když přišli nově do ZDC a jak se dorozumívají, když teď přijde někdo nový, kdo ještě neumí vůbec česky, čtyři z nich tvrdili, že si pomáhají základy angličtiny. Je pravda, že základní anglická slovíčka se v ZDC

používají naprosto běžně, zejména v prvních měsících pobytu klienta. Čtyři respondenti uvedli, že zpočátku si pomáhají především neverbální komunikací, hlavně pomocí gestikulace rukou. Dva klienti používají pro snazší porozumění překladač ve svém mobilním telefonu. Celkově je třeba říct, že problémy s komunikací nejsou v ZDC tak časté, jak se mohlo zdát. V této problematice vždycky hodně záleží na povaze a temperamentu každého klienta. To znamená, že kdo chce a nebojí se komunikovat, nějaký způsob si pokaždé najde.

Graf č. 1 (Doba učení se plynulé češtině)

Zdroj: autor práce (vlastní výzkum)

K této části výzkumu jsem využil konzultace s dalšími pracovníky ZDC pro získání co možná nejpřesnějších údajů. V ZDC je obecně doba potřebná k tomu, aby se klient naučil mluvit plynule česky, velice krátká. Z výzkumu vyplývá, že pět klientů, kteří byli účastníky výzkumu, se v průměru naučilo mluvit plynulo češtinou za necelých sedm měsíců, tři z nich to dokonce zvládli za kratší dobu. Tomu, aby všechny děti ovládali český jazyk, zařízení věnuje velkou pozornost, a výsledky jsou znát. U každého jednotlivce záleží na intelektových schopnostech, vůli učit se navíc a dalších individuálních vlastnostech, ale i méně nadaní klienti se po jednom roce česky obstojně domluví, ne vždy se tomu ale dá říkat plynulá čeština. Hlavní důvody rychlého zvládnutí češtiny jsou tyto: na klienty všichni pracovníci ZDC mluví v průběhu celého pobytu česky, škola při ZDC věnuje výuce češtiny zvýšený týdenní počet hodin, přechod klientů do externích škol mezi česky mluvící děti, zájmové aktivity v česky mluvícím prostředí.

Pokud bych měl shrnout, na jaké **kulturní bariéry** klienti v ZDC narážejí, tak z výzkumu vyplývá, že někteří z nich mají problém s místní stravou. Ačkoli se kuchaři v ZDC snaží vařit jídla, která by jedli všichni, ne vždy tomu tak je. Zdaleka nejčastější problém je vepřové maso. Další častý problém se týká jiného způsobu výchovy v ČR než v jejich rodné zemi. Klienti se musí přizpůsobit místním podmínkám a pravidlům, která v ZDC platí, s čímž bývá občas problém. Někteří klienti se přizpůsobí poměrně snadno, ovšem jiní nemají třeba ani základní hygienické návyky a vše se musí učit. Z toho pak plynou i různé nepříjemné situace odehrávající se mezi klienty. Někteří klienti, např. z Arabského poloostrova, Afghánistánu atd., mohou mít problém s chováním k ženám, které mají v jejich kultuře jiné postavení než v té naší. Další bariérou může rasová odlišnost, avšak s tím naštěstí v ZDC problém příliš často nebývá, dá se říct, že skoro vůbec. Určitým problémem je také dodržování některých náboženských tradic, např. islámského ramadánu. Klientům-muslimům je umožněno být vzhůru a stravovat se přes noc, přesto ale musí přes den chodit do školy a plnit si své povinnosti. A konečně největší bariérou je bezpochyby řeč, o které jsem se již ve shrnutí zmínil, a je třeba říct, že i tato bariéra se daří zpravidla velmi rychle odstranit.

Pomoc klientům s osvojením naší kultury a celkově s akulturací spočívá v neustálém průběžném učení českému jazyku, uskutečňování výletů a poznávacích aktivit, které pomáhají dětem pochopit a přijmout naši kulturu. Stejně tak pomáhají pravidla a kreditový systém, který podporuje dodržování slušného chování a pro zdejší prostředí obvyklého denního režimu. Velmi důležitý je výběr školy, do které následně klient dochází. To bývá velmi zásadní zlom v začleňování do české společnosti. Stejně tak dětem pomáhají vychovatelé s přípravou do školy a vysvětlují jim věci, které třeba ze svého kulturního prostředí neznají. Další způsob, jak pracovníci ZDC pomáhají klientům s akulturací, je plánování různých prohlídek českých památek a významných budov, výstav a přednášek. Další způsob je pomoc při výběru volnočasových aktivit, především zařizování sportovních tréninků, nejčastěji fotbalových. Kromě volnočasových aktivit pomáhají vychovatelé klientům i s výběrem a zařizováním brigád, mají-li o to klienti zájem.

Tabulka č. 3 (Oblíbený způsob poznávání české kultury)

	Klient 1	Klient 2	Klient 3	Klient 4	Klient 5
kolektivní sporty	✓	✓	✓		✓
poznávání památek	✓		✓	✓	✓
české filmy a seriály		✓		✓	✓
výlety	✓	✓	✓	✓	✓
přednášky			✓		✓

Zdroj: autor práce (vlastní výzkum)

Klienti vnímají českou kulturu velmi pozitivně. Všechny pět účastníků výzkumu uvedlo, že se jim místní lidé a mentalita velice líbí. Všichni se k nim prý chovají slušně a neseťkali s žádnými nepříjemnými reakcemi na jejich nedokonalou znalost jazyka, cizí původ, ani s projevy rasismu. To, že se v České republice klientům líbí, mohou potvrdit i na základě chování ostatních dětí v ZDC. Někteří chlapci zdůrazňují, že se jim velmi líbí místní dívky a rádi si o tomto tématu s vychovateli povídají. Obecně se klientův líbí, že jsou Češi přátelští, rádi s nimi povídají, i když se třeba vidí poprvé v životě. Mnozí z klientů, si už v České republice našli dobré kamarády. Další věc, která se většinou klientům líbí, je systém vzdělávání, i proto mnozí z nich mají motivaci k učení a chtějí vystudovat střední, posléze třeba i vysokou školu. Fakt, že se v České republice cítí klienti dobře, potvrzuje i to, že všech pět dotázaných uvedlo, že by zde chtěli žít i nadále a usadit se tady (viz Tabulka č. 1).

Závěr

Teoretická část je zaměřena na charakteristiku kultury, její vlastnosti a vrstvy, které jsou důležité pro její pochopení. Dále se věnuje otázkám výchovy v ústavech, převážně se zabývá výchovou ústavní. Dalším tématem teoretické části je komunikace, hlavně její funkce a dělení. Větší pozornost je věnována komunikaci neverbální. Poslední část teoretické části se věnuje konkrétním pojmům, které se týkají multikulturního prostředí. Jedná se o tyto pojmy: imigrace, akulturace, multikulturalismus jako takový, interkulturní setkání, stereotypy, předsudky a rasismus.

Z výzkumu vyplynulo, že klienti ZDC jsou vedeni správným směrem a mají nejlepší předpoklady pro to, aby se v budoucnu úplně začlenili do české společnosti. Velká pozornost je v zařízení věnována českému jazyku, který klienti velmi dobře ovládají. Klienti jsou v zařízení motivováni kreditovým systémem, který do velké míry eliminuje nevhodné chování a pomáhá udržovat klid a pořádek. Přes občasné konflikty mezi klienty, způsobené zpravidla nevhodnými řečmi a narážkami, funguje prostředí Zařízení pro děti-cizince velmi zdravě a děti udržují vzájemný respekt, ke kterému jsou neustále nabádáni. Většina z nich si v minulosti prošla těžkými životními zkouškami, a proto je pro ně snazší vcítit se do situace nově příchozího klienta a zpravidla se ho snaží vzít mezi sebe. Dokáží si vzájemně pomoci a mají snahu udržovat dobrý, zdravý kolektiv a přátelské vztahy.

Při rozhovorech s klienty bylo znát, že jsou rádi, když se o ně někdo zajímá. Nevadí jim mluvit o své minulosti a ochotně se o své životní příběhy či poznatky z České republiky i specifika pobytu v zařízení podělí.

Až na určité výjimky (netýká se účastníků rozhovorů), si klienti váží šance, kterou v České republice dostali. Uvědomují si, že je o ně v ZDC dobře postaráno a umí za to být vděční. Po ukončení pobytu v zařízení by se chtěli všichni účastníci výzkumu v České republice usadit a najít si dobré zaměstnání.

Tato práce mi umožnila dozvědět se spoustu informací o imigrantech v České republice, které jsem do té doby nevěděl, ačkoli se v prostředí dětí-cizinců v rámci svého zaměstnání pohybuji. Velmi zajímavé, a trochu překvapující, pro mě bylo, že jsem nenašel žádnou publikaci, která by se konkrétně věnovala multikulturnímu ústavnímu soužití mládeže v České republice. Věřím, že na příkladu Zařízení pro děti-cizince se mi alespoň částečně podařilo tuto problematiku vystihnout a objasnit.

Seznam použitých informačních zdrojů

ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání. *ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání* [online]. Copyright © [cit. 18.06.2019]. Dostupné z: https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=akulturace&typ_hledani=prefix

BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ. *Kdo jsem a kam patřím?: identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Praha: Sofis, 2005. ISBN 80-902785-8-2.

ČENĚK, Jiří, Josef SMOLÍK a Zdeňka VYKOUKALOVÁ. *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5414-7.

DMIS Model - IDRInstitute. Home - IDRInstitute [online]. Copyright © Copyright 2018 IDRInstitute. All Rights Reserved. [cit. 10.05.2019]. Dostupné z: <https://www.idrinstitute.org/dmis/>

Dorozumívání – Wikipedie. [online]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Dorozum%C3%ADv%C3%A1n%C3%AD>

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.

HOFSTEDÉ, Geert. *Exploring culture: Exercises, Stories and Synthetic Cultures*. Nicholas Brealey, 2002. ISBN 978-18-778-6490-2

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-76-1.

MOREE, Dana. *Základy interkulturního soužití*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0915-7.

Oster, H. & Ekman, P. *Facial Behavior in Child Development*. In Collins, W. A. (Ed.), *Minnesota Symposia on Child Psychology Volume 11* (pp. 231-276). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1978

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. Psychologie (Portál). ISBN 978-80-7367-709-1.

RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, Robert TRBOLA a Ondřej HOFÍREK. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-023-0.

SAMOVAR, L. A., PORTER, R. E., McDANIEL, E. R., Roy, C. S. *Communication between Cultures*. Wadsworth: Cengage learning, 2013

ŠLESINGEROVÁ, Eva, Csaba SZALÓ a Eleonóra HAMAR. *Konceptualizace pojmu rasa a rasismus. Sociologický pohled*. Sociální studia, Brno: Masarykova univerzita, 2007, roč. 2007, č. 4, s. 7-27. ISSN 1214-813X.

TROMPENAARS, F.; Hampden-Turner, Ch. *Riding the waves of culture*. New York: McGraw Hill, 1998

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-387-1.

Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zařízení pro děti – cizince | Zařízení pro děti – cizince, diagnostický ústav, středisko výchovné péče a základní škola. *Zařízení pro děti – cizince | Zařízení pro děti – cizince, diagnostický ústav, středisko výchovné péče a základní škola* [online]. Copyright © zdcpraha 2019 [cit. 12.06.2019]. Dostupné z: <http://zdcpraha.cz/>

Seznam příloh

Příloha 1 (Informovaný souhlas)

Příloha 2 (písemný souhlas)

INFORMOVANÝ SOUHLAS S ÚČASTÍ NA VÝZKUMU

Multikulturalismus v ústavní výchově: případová studie
ze Zařízení pro děti-cizince

Já, ... souhlasím se svou účastí na
výzkumném šetření, prováděném Jaroslavem Janků, pro účely jeho bakalářské práce.

Podpisem tohoto prohlášení uděluji souhlas s následujícím:

1. Byl jsem obeznámen a souhlasím s podmínkami, cíli a metodami výzkumu.
2. Jsem srozuměn s tím, že mohu kdykoliv z účasti na výzkumu odstoupit, aniž bych za to nesl jakékoliv negativní následky.
3. Veškeré mé osobní údaje a materiály budou využity pouze za účelem výzkumného šetření a sepsání bakalářské práce bez možnosti identifikace mé osoby.
4. Anonymita mé osoby je zaručena.

Datum: .....

Podpis: .....

PÍSEMNÝ SOUHLAS S USKUTEČNĚNÍM VÝZKUMU

Multikulturalismus v ústavní výchově: případová studie
ze Zařízení pro děti-cizince

Já, ... souhlasím s uskutečněním
výzkumu v Zařízení pro děti-cizince, prováděném Jaroslavem Janků, pro účely jeho bakalářské
práce na téma Multikulturalismus v ústavní výchově: případová studie ze Zařízení pro děti-
cizince

Datum: .....

Podpis: .....